

Poljski pedagoški časopisi.

Za Popotnika napisal prof. Jan Magiera, Krakov, iz poljščine prevel dr. L. Pivko

Poljsko od l. 1795. ni več samostojna država, kakor je znano, temveč, so si ga razdelile tri sosedne države: Prusko, Rusko in Avstrija. Razvoj političnih razmer tekom XIX. stoletja je pripravil poljske šolske zadeve tako daleč, da imajo Poljaki ob svitu sedanjega stoletja učno svobodo in poljski učni jezik samo v avstrijskem delu, v Galiciji in v vzhodni Šleziji (na Tešinskem). Tukaj imajo svoje ljudske, srednje in višje šole. Manj ugodno je v tem oziru v ruskem delu, v „Kraljestvu Poljskem“, na Litvi, Volinju, Podolu in v Ukrajini, ki so pripadali nekdanji poljski Ljudovladi. Poljski otrok se zamore učiti v poljskem jeziku samo v Kraljestvu v najnižji ljudski šoli, obenem pa mora spoznavati ruski jezik. Državnih srednjih in višjih šol poljskih tukaj ni in še le od t. zv. „konstitucije“ je nekaj poljskih gimnazij v Kraljestvu, seveda le privatnih, in še na teh smejo poučevati zgodovino izključno samo Rusi, Poljaki pa ne. Najhujša usoda je zadela poljsko šolstvo v pruskem delu: na Poznanjskem, v Gornji Šleziji in kraljevskem Pruskem (tako se je imenovala poljska zemlja nad ustjem Visle). Pod žezlom Hohenzollernov je pregnal Bismarkovski sistem poljščino celo iz najnižjih ljudskih šol — v šolah vlada tam dandanes povsod nemščina, celo v veronauku. Le v nekaterih privatnih ženskih šolah se je ohranila poljščina, toda v kratkem postanejo tudi ti maloštevilni zavodi plen „Kultur-trägerjev“.

Te žalostne črte naj pojasnijo, zakaj se pedagoško delo razvija najmočneje v Krakovu in Lvovu in nekaj let tudi v Varšavi in zakaj je na Poznanjskem v tem oziru vse mirno in tiho. Jasno nam je, zakaj izhaja največ pedagoških listov v Galiciji, na Poznanjskem pa nič. V ruski državi raste v zadnji dobi naglo število listov; tukaj je prineslo revolucijsko gibanje v družabnem življenju tudi radikalnejšo smer v metodiko in učno praktiko, ki se precej razločuje od mirnega šolstva v Galiciji. Kot tipična glasila šolstva in pedagogike v Kraljestvu in Galiciji lahko imenujemo „Nowe Tory“ („novi tiri“) in „Szkoła“.

Srednješolsko (in višje) poljsko učiteljstvo ima že 26 let lastno društvo in lastni organ, v Lvovu izhajajoči mesečnik „Muzeum“. Ta časopis se razvija najkrasneje izmed vseh poljskih pedagoških listov. Vsak zvezek obsega dva dela: pedagoški in organizacijski. V prvem delu izhajajo razprave, recenzije, šolska in pedagoška kronika itd., v drugem pa poročila o gibanju društvenih podružnic. Kljub velikemu obsegu posameznih zvezkov preostaja uredništvu toliko gradiva, da je preteklo leto začelo izdajati posebne „dodatke“, na pr. Zgodovino učiteljstva višjih šol, Razvoj srednjega šolstva v Galiciji, Bibliografija izdaj za zgodovino poljske vzgojne komisije (prvo ministrstvo prosvete v Evropi!), Gradivo za reformo poljskega jezikovnega pouka. V organizacijskem delu nahajamo istotako poročila o institucijah društva, zlasti 1. Poljski šolski muzej, 2. Sklad imena A. Mickiewicza (vsak gimnazijski učitelj daje mesečnih 20 vinarjev in iz teh prispevkov je narastel do 1. 1910. fond 37.000 K za pomoč vdovam in sirotam po članih društva), 3. fond vdov in sirot, 4. fond počitniških kolonij za učence (poleg posebnega društva za počitniške kolonije v Krakovu), 5. znanstveni ilustrirani časopis „Nauka i Sztuka“ (Pouk in umetnost).

Najstarejši poljski pedagoški časopis je „Szkoła“, organ pedag. društva, ki je v preteklem letu obhajalo 25letnico ter je ob tej jubilejni priliki sklicalo v Lvov pedagoški kongres. „Szkoła“ je izhajala prej kot tednik v obliki slovenskega „Učit. Tovariša“, pred letom pa se je izpremenila v mesečnik in ima isto obliko kakor „Muzeum“. Poročila o življenju društva in podružnic prinaša v glavnem delu, kot majhen dodatek pa izhaja „Praktyka szkolna“ kot strogo strokovna pedagoška priloga. „Szkoła“ ima med vsemi časopisi največ vesti o slovanskem šolstvu in slovanski pedagogiki. Slavna je preteklost tega lista. V njem so se pojavljali prvi članki poljskih pedagogov, zlasti v oni dobi, ko so bili še srednješolski profesorji člani društva. Dandanes ima društvo svojo lastno lepo hišo v Lvovu, med sotrudniki pa zlasti ljudskošolsko učiteljstvo, nadzornike in razne veščake v šolskem svetu.

Lvovski mesečnik „Rodzina i Szkoła“ (Rodbina in šola) ni društveni organ, temveč stremljivo edino za vzgojo mladine. Razprave in poročila tega časopisa se bavijo bolj z vzgojo ko s poukom. Priloga „Wiedza i Praca“ (Veda in delo) označuje še bolj smoter tega časopisa.

Kdor hoče spoznati poljsko pedagoško misel in delo v Galiciji, naj čita predvsem te časopise. Ostali listi so bolj strokovni, kakor „Głos nauczycielstwa ludowego“ (Glas ljudskošolskega učiteljstva), krakovski štirinajstdnevnik, ki je organizacijski časopis, boreči se za pravice in boljše življenske pogoje učiteljstva, ali pa „Gazeta szkolna“ (Šolski list) in „Szkoła“ (Šolstvo), ki prinašata večinoma članke, udrihajoče po grehih šolske uprave ali pa o šolski politiki. Vsebina teh listov služi lahko kot gradivo za zgodovino šole in učiteljev, za njih družabno in narodno zgodovino. Naj-

mlajši med njimi je „Głos n. l.“, ki je glasilo deželne učiteljske zveze brez ozira na narodnost in se odlikuje po dobrih poročilih o učiteljskem gibanju doma, in pri Slovanih, zlasti med avstrijskimi Slovani.

Poljsko učiteljstvo srednjih in ljudskih šol v avstrijski Šleziji se je združilo v posebno društvo, ki se imenuje kakor Lvovsko „Poljsko pedagoško društvo“ „Polskie Towarzystwo Pedagogiczne“) s sedežem v Tešinu. Društvo izdaja že 20 let glasilo „Miesięcznik Pedagogiczny“. Mesečnik ni velik, toda obsega dobro premišljene članke, referate in predavanja društvenih sej in zborovanj. Vsebina zadnjih strani vsakega zvezka nam slika poljski boj z nemštvom v Šleziji, ki grozi na Tešinskem Poljakom, na Opavskem Čehom, na šlezijsko-moravski meji pa se dotika češkopolskih sporov.

Preidimo sedaj za carski kordon. Zgodovina poljskega šolstva v Kraljestvu Poljskem je v zadnjih letih silno zanimiva. Najprej se je dvignil bojkot ruskih državnih šol. Posledica bojkota je bil velik priliv gimnazijcev v Galicijo, najbolj na krakovske in Lvovske šole, a tudi priliv akademične mladine na poljske visoke šole. Toda vsi se niso mogli preseliti. Mnogo jih je ostalo. Prijatelji mladine in narodne prosvete so izrabili „konstitucijo“ in osnovali društva za ustanavljanje in zdrževanje narodnih privatnih šol. Dokler je premagoval Rusa Japonec, je uživala poljska šola svobodo, po vojni pa se je vrnilo „činovništvo“ v staro samovoljnost, vlada je razpustila nekoliko društev in izmed šol se jih je ohranilo samo malo, a ne pod firmo društev, temveč posameznikov. Močna želja po lastnih srednjih šolah je gonila pedagoge k ognjevitemu vzgojnemu delovanju. Učitelje so si najemali iz Galicije, galicijskih šolskih poljskih knjig pa „narodnjaki“ niso marali in so si rajši spisali nove knjige. Pedagoško gibanje v Varšavi je bilo v letih 1905—1909 uprav vročinsko in je porodilo toliko misli in del, da ima človek za leto dni čtiva dovolj. Izšlo je tudi precej dobrih knjig, na primer „Zgodovina slovstva nepodgle Poljske“ (Ig. Chrzanowskega), ki se je priljubila tako, da so jo uvedli kot pomožno knjigo celo v galicijskih državnih gimnazijah. Kot cvet pedag. dela v Varšavi izhajata dva pedag. mesečnika: „Nowe Tory“ in „Wychowanie w domu i szkole“ (Vzgoja doma in v šoli).

„Nowe Tory“ so organ poljske učiteljske zveze. Naslov „novi tiri“ nas spominja na nemške „Neue Bahnen“. In res služi časopis novim idealom in išče načine, kako bi zahodne ideale (n. pr. Ellen Key) priredil za poljskega duha ali kako bi razvijal in izobraževal mladega poljskega duha, da ne izgubi svojega značaja po vplivanju tujih metod. Nekateri nazivajo ta časopis „radikalen“, dasiravno njegov radikalizem ni tako grozen, temveč je celo jako koristen in naroden. Njegovi sotrudniki so pričeli na Poljskem s pedagoškimi študijami, ustvarili si posebno društvo, ki se posveča spoznavanju poljske duše vobče in preiskovanju slabo razvitih otrok. Sotrudniki „Novih Torov“ so pričeli izdajati vrsto spisov, zlasti metodičnih pomožnih in učnih knjig, in so dali učiteljstvu dragoceno knjigo „Smeri v pouku materinskega

jezika". (Prądy w nauczaniu języka ojczystego). Jako važna je ta knjižica, ker nas seznanja pregledno z zgodovino poljskega jezikovnega pouka na Poljskem in s sodbami raznih poljskih veljakov, kako je treba poučevati materni jezik. Treba je še dodati, da so „Nowe Tory“ prvi poskusili izdati monografijo o velikem — dasiravno „radikalnem — filozofu in narodnem pedagogu Bronisławu Trentowskem.

Dve leti mlajši je mesečnik „Wychowanie w domu i szkole“, ki izhaja tretje leto. Po obliki in razvrstitvi vsebine hodi za lvovskim „Muzejem“, toda ni organ nobenega društva, temveč zbira misli in poročila o šolstvu in vzgoji.

Med pedagoške liste štejejo „Ruch“ (Gibanje), varšavsko lvovski pol-mesečnik, posvečen izključno telesni vzgoji, in „Przewodnik Oświatowy“, mesečnik, organ poljske Matere Šolske (šolske družbe), ki se zanima deloma za prosveto in pošolsko vzgojo, toda le v manjši meri, ker obsega večinoma narodne zadeve in poročila o delovanju društva. Po vsebini je podobno češkim „Česká Osvěta, Věstník Ústřední Matice Školské“. Ta časopisa torej nista strogo pedagoške vsebine.

Jugoslovanskega učitelja bo gotovo zanimalo tudi to, da imajo poljski pedagogi lepo pedagoško enciklopedijo „Encyklopedia wychowawcza“ in nekaj dobrih mladinskih listov. Najmlajša deca čita „Mały światek“ (mali svet), v „naprednih“ rodbinah pa naročajo otrokom novi listič „Promyk“. Ljubitelji domovinoznanstva razširjajo novi varšavski tednik „Ziemia“. Srednješolska mladina ljubeča politiko čita tajno „Teko“, ki jo izdajajo akademiki. V Krakovu, ki nosi častno ime „poljske Atene“, ima srednješolska mladina dva lastna časopisa; enega urejujejo in spisujejo sami učenci, „Znicz“, drugega pa izdajajo starejši, „Łan młodzieży“ (njiva mladine), ki je resnejši in po mislih globlji in po duhu naroden, dasiravno objavlja uredništvo tudi mladinske glasove in članke. Varšavski vzgojitelji so istotako sklenili izdajati izključno mladinski list. Njihov „Prąd“ (tok) izhaja še le leto in se bo sigurno razvil jako dobro na narodno korist.

Naš cilj.

Študija. Spisal Janko Polák.

Naravno je povsem, da stremi vsako človeško bitje za srečo. To vedeti, je za nas učitelje važno; zakaj temu stremljenju moremo in moramo prilagoditi naš cilj.

Evmonizem, t. j. stremljenje za srečo, je opravičen tudi npravno. V tem oziru je treba rešiti samo vprašanje: „Kaj je prava sreča?“ — Odgovor nanje ni legak. Ta si zamisli pravo srečo tako, ta drugače. Menim pa, da se ne motim povsem, ako trdim: „Prava sreča tiči v zdravju, intelektualni, materialni in formalni naobrazbi, v pravilnem čuvstvovanju in npravno-verskem hotenju in delovanju!“ ...

Da je temu tako, hočem dokazati v sledeči študiji.

Preden preidem k stvari, rešiti moram naslednji vprašanji: „1. ali nam se je ozirati pri pouku in vzgoji na hipno ali na trajno srečo?“ 2. „ali nam se je ozirati pri pouku in vzgoji na srečo posameznika ali na srečo celote?“ —

Samoobsebi se ume, da je trajna sreča večje vrednosti od hipne. S tem pa še nikakor ni rečeno, da bodi naš cilj začrtan tako, da uniči hipno srečo na račun trajne. Da se me ne bo umelo napačno, omenjam, da menim z izrazom hipna sreča vedno srečo mladih let in z izrazom trajna sreča vedno srečo zrelih let. Ali bi ne bil smrtni greh, umoriti prvo zaradi druge?

Tuintam nastopijo momenti, ko se mora odpovedati otrok hipni sreči zaradi trajne. Ob takih trenutkih ne sme učitelju-vzgojitelju krvaveti srce zaradi solz, ki teko po mladem obrazu. Naj ga marveč tolaži zavest, da tega ne zahteva njegovo srce, temveč, da zahteva to njegov cilj, ki vodi otroka preko hipne sreče k trajni.

Samoobsebi se tudi ume, da je sreča celote večje vrednosti od sreče posameznika. A tudi s tem še ni rečeno, da bodi naš cilj začrtan tako, da uniči srečo posameznika na račun sreče celote. Vsak posameznik je že vsled svoje individualnosti opravičen do sreče. A tudi v tem oziru nastopijo tuintam momenti, ko se mora odpovedati posameznik sreči zaradi celote. Tudi ob takih momentih ne sme učitelju-vzgojitelju krvaveti srce zaradi nesreče posameznika, ampak naj ga tolaži zavest, da tega ne zahteva njegovo srce, temveč da zahteva to njegov cilj, ki vodi preko enega otroka k sreči vsega razreda.

Prvi pogoj k sreči je zdravje. Dolžnost naša je torej, da si začrtamo cilj tako, da bomo priveli koncem vseh koncev nam v pouk in vzgojo izročene otroke do njega zdrave na telesu in sveže na duhu. Tekom šolske dobe je obilica momentov, ki vplivajo škodljivo na telo in dušo otrok.

Začrtajmo si cilj tako, da se bomo lahko ognili na potu do njega vseh ravnokar omenjenih momentov.

Pomudimo se najprej nekoliko ob telesnih boleznih, ki so: kratkovidnost, izguba dobrega sluha, jecljanje, slabotno razvitje notranjih organov in skrivljenje hrbtenice. Največ izmed teh provzročijo šolska klop in učila. Zato moramo posvetiti tem le ob začrtovanju našega cilja vso pozornost. Pa tudi šolska stavba kot taka ni tuintam povsem nedolžna. In mi sami? —

Dotakniti se mi je čisto ob kratkem tudi utrujenosti, iz katere se porodi tako rada nervoznost. To sta dve bolezni, katere štejem kolikor-toliko k duševnim, ker jih provzroči ponajvečkrat preobilni duševni napor!...

Krivo pa bi bilo, če bi zvrčali v tem oziru vso krivdo na šolo. Več nego šola je v tem oziru kriv dom, ki ne dovoli potrebnega počitka; mnogokrat tudi alkohol in nikotin in še marsikaj drugega, o čemer pa na tem mestu nočem govoriti. Ponavljam pa še enkrat: „Ne pozabimo ob začrtovanju našega cilja na zdravje!“ —

Telesno še tako zdrav junak pa ne more biti srečen, ako mu nedostaja intelektualne, materialne in formalne naobrazbe. Naša dolžnost je torej, da pri začrtovanju našega cilja tudi njej posvetimo vso pozornost. Kaj pa umevamo pod intelektualno-materialno naobrazbo?

Pod intelektualno-materialno naobrazbo umevamo bogatenje duševne vsebine z jasnimi zaznavami, mislimi, predstavami itd.!... Ume se, da se moramo ogibati ob tem didaktičnega materializma, ki je nasilno preoblaganje z učno snovjo, brez ozira na njeno razumno prebavo in priučbo!

Kaj pa umevamo pod intelektualno-formalno naobrazbo? — Pod intelektualno-formalno naobrazbo umevamo duševno svežost, oziroma njeno ekspanzivnost in spretnost, poslužiti se ob vsakem času in ob vsaki priliki bogastva duševne vsebine, dobljene potom intelektualne-materialne naobrazbe!... Ume se, da se moramo ogibati tudi ob tem didaktičnega formalizma, to je mnenja, da je učna snov kot taka brez vrednosti in da služi ona samo v okrepitev duševne moči, ne oziraje se na to, da služi v prvi vrsti v to, da se ji priučimo vsaj v onem delu, ki ga bomo rabili nekoč v resnem življenju!

Učitelj, ki ne vpoštevava vsega tega, nima jasno začrtano svojega cilja. Medlo pa bi si začrtal svoj cilj tudi učitelj, ki bi hotel pri začrtovanju svojega cilja ločiti materializem od formalizma. Saj duša ne more delovati brez snovi in snov brez duše je mrtva! Naš cilj pa bodi v tem oziru začrtan vsekdar tako, da prideta duša in snov v nekako zavisnost drug od drugega in to se izvrši najlepše v koncentričnem smislu.

Zdrav in izobražen človek nam vsekako ugaja na prvi hip. A če se zatopimo v njegovo čuvstvovanje, nas razočara tuintam silno. Iz ravnokar povedanega sledi, da se moramo ozirati pri začrtovanju našega cilja tudi

na čuvstvovanje. V našem cilju načrtano čuvstvovanje mora biti toplo, stalno in pravilno. So namreč ljudje, pri katerih prevladuje čuvstvovanje razum. Taka bitja so silno mehka, brez izrazite individualnosti in za resno življenje skoro neizposobna. Kolikokrat se dogodi, da pogubijo vsled svojega nepravilnega čuvstvovanja sebe in tudi druge! — So pa tudi osebnosti, pri katerih prevladuje razum čuvstvovanje. Taka bitja ne poznajo lastne, še manj pa tujo srečo. Dolžnost naša je torej, da upoštevamo tudi to. Načrtajmo si cilj vedno tako, da bomo privedli vse nam v pouk in vzgojo izročene otroke, kar le mogoče do toplega, stalnega in pravilnega čuvstvovanja. Pod vsem tem umevamo dejstvo, da ne jokamo danes nad tem, česar smo se veselili še sinoči in se ne ogrevamo ob predmetih, ki čuvstvovanja sploh vredni niso, pač pa vsekdar ob onih, ki so čuvstvovanja vredni!

Trdim pa, da bi bil naš cilj načrtan slabo, ako bi pozabili ob zdravju, intelektualni, materialni in formalni naobrazbi in čuvstovanju na hotenje in delovanje. Saj le v tem se blešči kot svetel dragulj značaj posameznika in s tem tudi značaj celote. V našem cilju pa imejmo vedno načrtan tudi nraavnoverski značaj. Res je sicer, da imajo nraavne ideje kot take posebno vrednost zase, vendar pa zadobe one obvezno vrednost šele v dognanju, da imajo svoj izvor v Bogu, pa naj bode ta bog že tak ali tak. Saj le v takem umevanju najvišje strani našega cilja bomo dosegli to, za čemur stremimo pri vsem našem pouku in pri vsi naši vzgoji in skozi vso šolsko dobo, t. j., da podredimo posameznika celoti in da ga privedemo do tega, da sta mu blagost in sreča bližnjika enaka lastni in še morda raje višje od te. Saj le tako se bodemo približali našemu idealu, ki si je upal izreči božanstvene besede; „Ljubi svojega bližnjika, kot samega sebe!“ — V tem se zrcali najlepše kremenit značaj. in ta bodi višek našega cilja.

Nekaj o šolski higijeni.

Pav. Flerè.

a uvod!

Kar sem poslal cenjenemu uredništvu „Pop.“, je bilo napisano na inicijativo šolske oblasti, ki nam je dala naslov „O šolski higijeni, tudi z ozirom na seksualni moment“, da izdela nalogo, kdor hoče, za okrajno učit. skupščino. Ker je naravno, da sem rabil tu več virov, bo našel kdo tuptam kaj, kar je že čital v raznih številkah „Pop.“, starejšega „Učit. Tov.“ in v eni ali drugi knjigi in publikaciji za šolsko in nešolsko higijeno. Sem pa mnenja, da je repetitio mater studiorum, zato priobčujem te vrste, kakor sem jih izvršil, pod gorenjim novim naslovom javnosti.

Ljubezni do mladine in želja voditi jo do popolnosti, voditi jo k človeku, je gnala v šolo Pestalozzija; ta ljubezen je ogrela zlasti v zadnjih decenijah marsikoga, ki je hotel prinesiti kamenček k stavbi človečanskega dobrobita ter ga je spravila k temu, da je hotel in začel uresničevati misel „zdrav duh v zdravem lelesu“ pri mladini. Antropologija se je razvila iz antropogenije: embrio in fôtus sta, na katerih se začne študirati človeka — malega moža je treba varovati, če hočemo imeti zdrav rod.

Ni moj namen govoriti tukaj o individualih, kojih kal ene ali druge bolezni leži že v njih patološki osebnosti. Saj, kdo še ni videl nežnega otroka, ki se mu poznajo skozi fino, prosojno kožo modre žilice; ki ga občuduje radi njegove resnosti in bistrosti vsa okolica? Navadno pravijo modre ženice: „Ta pa ne bo dolgo; premehak in prepameten je!“ Ako tak nežen, takoj v začetku dober, bolehen in razumen otrok odraste, postane iz njega Hamlet. Vtis bolečin, bolezni in smrti vpliva naravnost elementarno in pretirano intenzivno na tako hipersenzitivno, v mólu uglašeno dušo. In naj bo patološko kakor tudi fiziološko nenormalen človek drugačen? — Zato govorim tu le o higijeni, njenih zahtevah in sredstvih, nanašajoč se na srednji procent normalno razvitega človeka ter delim razpravo na sledeče dele:

1. Bolezni, ki jih je šola zakrivila.
2. Higijena šolske sobe.
3. Higijena pouka.
4. Šolsko zdravništvo.
5. Učiteljeva higijena in njegovo znanje v nji.
6. Higijena seksualnosti.

Da se omejujem pri vsakem odstavku le na celoten okvir, je umevno; saj nisem specialista na tem polju in nimam namena pisati knjig.

I.

Ne bom pretiraval: mnogo se sicer lahko naprti šoli, da je zakrivila, vse pa tudi ne bo na njenih ramah. Povsod je treba upoštevati osebno inkliniranje k bolezni in še razne druge vzroke. Res pa je, da so za pridobitev nekaterih bolezni vsi predpogoji v šoli, če je, kakršna bi ne smela biti.

K tem štejemo:

Skolijózo (enostranost) in njeno naravno posledico: grbavost. Pogosto se seveda izgovarja tu šola s „pozno rahitiko“, a največkrat je kriva tu res sama: starši pošljejo vanjo zdravega, normalno razvitega otroka, iz nje pride skolijózen. O ti bolezni se je razpravljalo letos pozimi v seji občinskega sveta v Berlinu, kjer je govoril ortoped dr. Muskat. On je izvajal, da nastaja omenjena bolezen mnogokrat — torej ne vedno — v šoli,

ali pa, da se tu poslabša stanje; in to vsled nepravilnih klopi, slabe razsvetljave in drugih nedostatkov, o katerih govorim pozneje. Dr. Muskat pač poziva v prvi vrsti šolo, da naj priskoči na pomoč, kjer se je že doma toliko grešilo, da so otroci enostransko zrasli — in sicer naj se vrši to ortopedičnim in gimnastičnim potom.

Kateri pa so oni predpogoji, ki jih nudi šola v pridobitev skolijoze?

V prvi vrsti bomo šteli sem nepravilno vedenje. Če sedi človek s težiščem pred vezno črto obeh grč sedelnih kosti, kakor je to pri pisanju, ali pa če sedi s težiščem za vezno črto sedelnih grč, če se naslanja preveč nazaj, mora imeti telo oporo, da ne omahne. Oboje sedenje je nenaravno, četudi včasih neobhodno potrebno. Gledati moramo vedno, da ne pride težišče iz kolka v hrbtenico, da bi se otrok preveč naslanjal in zvijal na vse mogoče načine.

Da pa so poleg nepravilnega sedenja še drugi vzroki, kakor n. pr. preveč sedenja in premalo gibanja na prostem, mi ni treba posebe in tu omenjati; saj zadeva to točko tudi in še bolj domačo kot šolsko higijeno. Omenim naj le še, zakaj se razvija skolijoza veliko bolj pri deklicah kot pri dečkih. E, žalostna nam majka! ravno tam, kjer je organizem veliko mečji v kosteh kot v miškulaturi, ravno tam ne dovoljujejo naše ozkosrčne, dogmatične razmere okrepčave! „Dekle spada v hišo! Za deklice je nesposobno, če skačejo, letajo, ali pa — bognasvaruj! — celo plezajo“, se pravi. — Torej malo manj dogme, malo več luči in svobode doma in v šoli, pa bo boljše za higijeno.

Drugi veliki greh, ki ga je morala vzeti šola na svojo ramo, je kratkovidnost.

Oglejmo si oko in njegovo delovanje!

Če hočemo kak predmet dobro videti, mora nastati njegova podoba na mrežnici, na najbolj notranji plasti očesnega jabolka. Od tu pride vtis na možgane, kjer se zavedamo gledanega predmeta. Seveda morajo biti zato vsi predpogoji. Če je mrežnica pokvarjena, živec vtrgan, roženica neprozorna, leča kalna ali možgani bolni, potem se predmeta sploh ne moremo zavedati. Ako pa pada podoba natanko po optičnih postavah na retino, je oko emetropično: normalno vidno. Tu je leča tako ustvarjena, da lomi podobine žarke pravilno. Mnogo pa je oči, kjer pride podoba pred mrežnico, ker je oko v svoji osi predolgo; in tako oko imenujemo miopično, kratkovidno. Nasprotno pada podoba lahko tudi za mrežnico, ker je oko v svoji osi prekratko, in tedaj je hipermetropično, dalekovidno.

Šoli se pripisuje krivda na miopiji, kratkovidnosti. Velik del je je res njen, pa ves menda tudi ne: koliko je ljudi, ki so kratkovidni od rojstva, ali pa so jih napravile take že matere, še preden so shodili!

Oglejmo si vzrok šolske kratkovidnosti!

Če nagnemo glavo, naprej, nam sili kri v glavo in tudi v oči, ki so na spodnji strani. Že pri vsakem krvnem navalu na glavo trpe oči, veliko večji pa je še pritisk zdaj, ko so oči spodaj. Škoduje tedaj že vsako čitanje, pisanje in vsako delo z naprej nagnjeno glavo, ker se pomnoži vsled pritiska in navala krvi vsebina očesnega jabolka. Še hujše pa je za oči, če gledamo predmet od blizu; tu se morajo postaviti namreč oči tako, da se njih osi križajo, potem ko ostanejo kolikortoliko vzporedno, če gledamo predmet oddaleč. Okolu očesne kroglice pa je 6 mišic, ki vstavljajo oko kakor je treba. Dokler so osi vzporedne, ni napeta nobena mišica; pri bližnjem gledanju pa se napno in pritiskajo na očesno jabolko, s čemer se podaljšuje os od spredaj nazaj — in če oči vedno močno konvergirajo, se zgodi sčasoma, da se os zelo podaljša. In miopično oko je tukaj.

Ni mi treba govoriti o tem, pri katerih prilikah so zato vsi predpogoji v šoli, in kako bi bilo priti temu v ožem, govorim na drugem mestu.

To bi bili torej oni veliki in največji grehi v higijeni, ki jih more vzprejeti šola na svoj rovaš ter se ponižno trkati: mea culpa!

Če pa hočemo izvedeti za vzroke, ki ji v to pripomorejo, se moramo obrniti pač v prvi vrsti na šolske sobe. (Dalje.)

Kulturno-socialni drobiž iz tujine.

(Dr. K. Ozvald.)

2. Izpred sodišča za mladino.

akšno sodišče? Sodnik je sicer že ogrnjen v talar in pokrit z baretom, a kje mu je uradni obraz! Za prisednike ima dvoje civilistov, laikov! In državni pravdnik tudi ni kakor so sicer državni pravdniki: manjka ne le krvavo obrobljeni kostum, ampak zlasti še obligatni hud pogled.

In aspekt, ki ga nudi obravnava! Obtoženec, ki mu ob strani stoji oče, kjučarski pomočnik v mestu, je 14½ leten tat, ki je nedavno bil za kravjega hlapca pri ekonomu na deželi. Corpus delicti: v gostilni ukraden vrček za pivo, vreden 1 marko.

Kaj si storil z izmaknjenim vrčkom?

Dal sem ga dekli.

Zakaj?

Ker mi je tako svetoval tovariš.

Ali ti je znano, kaj policija stori s tistimi, ki izve o njem, da si je vedoma prilastil tuje blago?

Naznani ga sodišču.

Ali veš kako imenujemo takega človeka?

— — — — —

No, reci, kako ljudje pravijo takemu! No, povej!

Namesto odgovora — spočetka pridušeno, a vedno bolj krčevito, bridko ihtenje. Tako bridko, da človeku srce poskakuje veselja ob tej bridkosti, ki je prekipeva delinkventova duša.

Bi si li upal kmalu zopet na vas?

Jedva slišen: ne.

Sodnik proglasi „slučaj“ za pojasnjen ter pozove državnega pravdnika, da stavi svoj predlog.

Državni pravdnik je za tri dni zapora; kazen se naj „pogojno“ izreče.

Predsednik še vpraša očeta obtoženčevega, jeli morda ima kaj predlagati. Ker ne, se sodni dvor umakne na posvetovanje.

Dama, članica društva za oskrbo izprijene mladine, je stopila k potrtemu grešniku ter mu, božajoč ga v lice, šepetala v ozadje neslišne besede.

Sodni dvor zopet vstopi in predsednik v imenu Njegovega Veličanstva, kralja bavarskega, razglasi sodbo: dva dni zapora.

„A v tvoji oblasti, neumni dečak, je sedaj,“ tako apostrofuje skesanega obsojenca, „jeli si hočeš za vse življenje vtisniti pečat kaznjenca ali pa si docela oprati madež današnje obsodbe. Za slučaj, da se tekom dveh treh let prav na nobeno stran več ne pregrešiš — dal bom si večkrat poročati o tvojem vedenju — ti ministrstvo danes odmerjeno kazen pozneje docela odpiše; sicer pa, ob najmanjšem prestopku takoj pojdeš v luknjo.“

Dečko gre s 1. junijem v ključarsko obrt, a dotlej se mu, ker ga očedelavec ne utegne nadzirati, postavi „varuh“. —

Nadaljni „slučaji“!

Petnajstletnika A ni nič kaj vleklo v nadaljevalno šolo; zato je stopil v gostilnico, kamor mu je zahajal oče, ter gostilničarju — češ da oče leproprosi, da nujno rabi za davek — izvabil 10 M, ter se z njimi odpeljal v Frankfurt k teti.

Štirinajstletni B je utekel očetu, ki ga je bojda pretepal; klatil se je po mestu in beračil ter „tovarišu“, kidalcu snega, izmaknil „papirje“ (— delavske bukvice).

Kazen za A: pogojna obsodba v zapor, za B: izrečeni ukor. Prvem — na njegovo prošnjo — navzoči odposlanec „Delavskega urada“* takoj odkaže mesto obrtniškega vajenca na deželi, drugi, še šoloobvezen, pojde v „Knabenhort“.

Malone 17letni C, brez očeta in matere, je pobegnil svojemu mojstrukleparju ter post tot discrimina „vsled pomanjkanja“ bil na uslugo razno-

likim eksistencam perverznih nagnjenj. Ker je C že pred poldrugim letom — zaradi tatvine — bil pogojno obsojen — in se torej ni „obnesel“ se prejšnja in današnja (dva meseca zapora) kazen združita in sodba takoj zadobi pravomoč. —

Kriminaliteta v mladinskih vrstah strahovito narašča, da se motrilcu kar vsiljuje vprašanje: kam plovemo? Zdi se mi, da bo „lečeča“ vzgoja morala aitiologiji odmeriti isto mesto kakor je to medicina storila na svojem torišču. Na aitiološko stran obravnav sem v prvi vrsti osredotočil svojo pozornost. In vsaj za me so v tem pogledu vsi „slučaji“ bili variacija istega motiva: „Das ist der Fluch der bösen Tat . . .“ Družba, „miljé“!

Še posebe pa: „Wie die Alten sungen . . .“ Evo dokaza!

Pred sodnike kot zadnji „slučaj“ stopi 17 letni, elegantno opravljen gospodič, ob levi mu mamá. Še mlada dama prikupljive vnanjosti, z bolestim izrazom v licih, na desni papá, ponosen gospod krepih let. — Nediscretne generalije izdado, da je soproig in oče zobotehnik s približno 5000 M. dohodkov na leto; da nista sicer ločena z ženo, a stanujeta vsak-sebi, „iz ekonomskih ozirov“; on imajoč atelje in stan v dragem delu mesta, ona stanovanjce daleč na periferiji, oddajajoč „sobo“. Gospodič sinko, ki stanuje pri mamá, je neko nedeljo pretečenega karnevala bil v „denarni zadregi“; zato je neopaženo stopil v „gospodov“ kabinet, pobral na mizi ležeč prstan in zlato verižico v vrednosti 50 M., oboje zastavil za 6 K ter listek vrgel stran.

Kako da je bila „denarna zadrega“ utemeljena, vpraša predsednik. I no, gospodič se je hotel — „zabavati“. —

To je sodišče za mladino v svojem bistvu in njega pravosodje. Videl sem, da šele spričo te „mladinske“ judikature meso postaja beseda: ne ker si grešil, ampak da ne boš več grešil! Tukaj božici Pravici za vodilo ne služi ledenomrzlo, življenje moreče načelo „fiat iustitia, pereat mundus!“, temveč gorko prepričanje, „da je vse postranska stvar in brez vrednosti, če ni ljubezni v srcu.

In zbudila se mi je sramežljiva želja: fiat applicatio v mehanično hladni eksekuciji naših — karcerjev!

Šolstvo za časa reformacije na Slovenskem.

Dr. Iv. Lah,

I.

Srednjeveško šolstvo.

Šolstvu v srednjem veku na Slovenskem piše dr. Gruđen v svoji knjigi „Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju“¹ na kratko sledeče: Po cerkvenem pravu je moral vsak župnik imeti klerika, ki je oskrboval petje v cerkvi in vodil šolo (... Ut quisque presbyter, qui plēbem regit, clericum habeat, qui secum cantet, epistulam et lectionem legat et qui possit scholas tenere...) V koliko se je ta zapoved na Slovenskem izvrševala, ne moremo natančno določiti, ker ni podatkov. Le mimogrede posnamemo iz podpisov na listinah, da je v tej ali oni župniji bil „pevec in učitelj“. Redkokje je gradivo obsežnejše. — Med najstarejše šole v deželi (v Kranjski) je prištevati dve ljubljanski šoli. Pri sv. Nikolaju v Ljubljani je bila stara župnijska šola (om. l. 1262.).²

Proti koncu XIV. stol. pa je vsled malomarnosti župnikov in meščanov prenehala. L. 1418. sta prosila Jurij Hangenreuter in mestna občina ljubljanska, nadvojvodo Ernesta, naj se šola obnovi³. Odslej se šentklavški učitelji omenjajo v mnogih listinah.⁴

Drugo šolo so v Ljubljani ustanovili Križarji. (L. 1444. se imenuje „baccalaureus artium“ Joh. Gluck iz Kamnika voditelj šol v Križankah, l. 1460. magister Sigismundus „rector scholae in domo Teutonicorum“.) V XV. stol. je bil s to šolo združen neki zavod za vzgojo revnih dečkov in deklic. Nekaj zanimivih arhivalnih podatkov imamo o šoli v Kranju. Že v začetku XV. stoletja je imelo kranjsko mesto svoje šolsko poslopje. Stalo je „auf der Hofmarch“, za pokopališko kapelo. (L. 1423. je župnik Koloman to poslopje podrl, za kar se je mestna občina pritožila pri deželnem knezu. Nadvojvoda Ernst je v Kranj poslal posebno komisijo, ki je določila,

¹ Gl. Dr. Gruđen: Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Ljubljana, 1908. Str. 108. sl.

² Vrhovec jo prideva župni cerkvi pri Sv. Petru. Gl. Der schwäbische Chronist B. Z. str. 2.

³ Nadvojvoda Ernst je takoj zapovedal šolo: „wieder machen, bauen und erheben“.

⁴ Dimitz (l. 318) meni, da imamo tu iskati prvi začetek ljublj. gimnazije. Obsegala je ta šola: Wahrscheinlich ein Trivium; Grammatik, Rhetorik, Dialectik und vielleicht auch Theile des quadriviums: Musik, Arithmetik, Geometrie, Astronomie, auf dass der Gottesdienst durch sie (namreč: s šolo) desto größer und lobsamlicher werde. V zač. XVI. stol. je ta in križarska šola popolnoma opešala.

da mora župnik za šolo dati mestni občini nov svet poleg cerkovnikovega stanovanja „und das soll der stadt ewiglich bleiben zu einer schul“. To se ni sicer izvršilo, ampak župnik je dal (l. 1424.) mestni občini tri hišice „na pungрту“, kot odškodnino za „dvorno marko“. Ena izmed njih, kjer je prebival črevljar Flohel, se je določila za šolo in cerkovnikovo stanovanje.

V Škofji Loki so brizinški škofje že v XIV. stoletju vzdrževali šolo, za katero je pozneje skrbelo tudi mesto. Tudi briksenški škofje so smatrali za svojo dolžnost, skrbeti za ljudski pouk na svojih posestvih. Na Bledu je bila šola že v začetku XV. stoletja. Listine nam poročajo celo o učitelju, ki je bil večš slikarstvu in je okrasil steno poleg tabernaklja z lepimi freskami. V Kamniku je bil l. 1481. učitelj Jurij Loški, v Novem Mestu Krištof Vranič iz Kranja (scolarum rector). V ustanovnem pismu novomeškega kapitlja beremo, da so učenci v cerkvi pomagali peti dnevni oficij. Dalje se omenjajo šole v sledečih župnijah: v Šmariji (pri Ljubljani) l. 1504. Štefan Pechtar (clericus et scholarum rector). Višnja Gora (l. 1496. Martin Sevnški „scholasticus et succentor“). Krško (l. 1478. učitelj Peter). Celje (l. 1460. Pavel Pildhauer, rector scholae Ciliae). Gorica (l. 1471. Mathes, schuelmaister). Radolica (l. 1468. se omenjajo „scolares“). Ribnica, Vipava (l. 1504. šolski vodja Luka). Za Črnomelj in Metliko sicer nimamo prič iz te dobe, vendar sta skoraj gotovo obe mesti koncem XV. ali zač. XVI. stoletja imeli svoji šoli. L. 1575. poroča namreč Nikolaj Frankopan, da so se že od nekdaj v črnomeljski šoli poučevala latinska, glagolska in cirilska pismena. V Metliki pa je bil sedež komendatorja nemškega viteškega reda. Kakor drugod (v Ljubljani, Gradcu) so gotovo tudi tu križarji pospeševali šolstvo.

Večinoma so bile imenovane šole ljudske ali elementarne. Poučevali so se v njih temeljni nauki latinščine, ki so jo rabili učenci pri pevanju cerkvenega oficija, slovesnih maš in drugih pobožnosti. Poleg tega so se učili nemških pismen. (Loka, Kranj, Ljubljana, Kamnik.) Vendar moramo vsaj nekatere staviti med šole višje vrste. Vsa naobrazba se je v srednjeveških šolah podajala v obliki trivija in kvadrivija. K prvemu so prištevali gramatiko (pouk v latinskem slovstvu) retoriko (pouk v govorništvu in poeziji) in dialektiko (osnovni pojmi filozofije), k drugemu aritmetiko, geometrijo, muziko in astronomijo.

Te proste vede (artes liberales), so se deloma poučevale na vseučiliščih (artistiška fakulteta) kot priprava za strokovne študije, deloma pa tudi na mnogih drugih samostanskih in svetnih šolah. Za sprejem na univerzo je bilo namreč potrebno popolno znanje latinščine, ker so se vsa predavanja, disputacije in izkušnje vršile v tem jeziku. Nekatere šole so tudi pri nas nudile ta pouk. Znano nam je, da se je Jurij Slatkonja, rojen Ljubljčan, l. 1475. vpisal na dunajskem vseučilišču in v dveh letih postal bakalar artistiške fakultete. Sigmund pl. Herberstein, ki je naj-

prej (ok. l. 1496) hodil v šolo v Vipavi, je potem nadaljeval svoje študije v Ljubljani. Iz teh podatkov moremo sklepati, da so se na ljubljanski šoli vsaj predmeti trivija poučevali. Enako je tudi šola v Ribnici bila šola višje vrste. Švabski kronist — Burkhardt Zink pripoveduje, da je, dovršivši ljudsko šolo v Meiningenu l. 1407, prišel v Ribnico in tamkaj hodil v šolo sedem let, da se pripravi za vseučilišče.

Ribnica je bila v XV. stoletju sedež arhidiakonije in je imela mnogo župnij podrejenih. Zato je umevno, da je bilo treba tu „latinske šole“ za izobrazbo duhovskega naraščaja. Tudi na šoli v Kranju so dobivali duhovski kandidati vso izobrazbo, ki so jo potrebovali za svojo službo. Patriarh Ludovik Teck je dal svojega bivanja v Celju dijaku Sokratu, ki se je učil pri Platonu v Kranju („Sokrati Platonis de Krainburga scolari“) dovoljenje, da mu sme vsak škof podeliti vse redove. Proti koncu XV. stoletja pa opazimo med ordinandi največ meščanskih sinov iz Kranja. (V letih 1496—1500 je prejelo v Čedadu (Civiale) višje redove 15 Kranjcev, 10 Kamničanov, 12 Ločanov.)

Vse šole, ki smo jih našli so bile cerkvene ustanove. Vendar so dobivale v XV. stoletju mestne občine več vpliva nanje. V Ljubljani se je poleg župnika posebno mestna občina zavzela za obnovev šenklaške šole in jo je tudi deloma vzdrževala. Za Kranj je dovolj značilna gorenja pravda med župnikom Kolomanom in mestno občino. V Loki pa je l. 1474. župnik moral ugovarjati, da je mestno starešinstvo svojevoljno nastavilo novega učitelja, ne da bilo njega vprašalo. Za žensko izobrazbo v srednjem veku sicer ni bilo toliko preskrbljeno kot za moško, vendar se tudi ta ni popolnoma zanemarjala. Omenil sem že zavod za vzgojo deklic pri nemških križarjih v Ljubljani. Mnogo bolj pa so tu vplivali ženski samostani. Izobrazbo redovnic pričajo bogate zaloge rākopisov, ki so se našli v njih knjižnicah. Na Kranjskem je imel v tem oziru prvenstvo samostan velesovski. Proti koncu XV. stoletja je nastal v Velesovem pravi zavod za izobrazbo plemiških hčera. Akvilejski patriarh je l. 1505. ustanovitvi pritrdir.¹ Tako dr. Gruden. To sliko srednjeveškega šolstva na Slovenskem hočemo še nekoliko spopolniti, da v nje svitu jasnejše vidimo šolstvo reformacije, ki je sledilo po njem.

Poleg omenjenih šol najdemo šole v tedanjih samostanih v Stični (ust. l. 1136.), v Kostanjevici (ust. l. 1234.), Jurklošter, Bistra, Pleterje in drugod, tako da vkljub pomankljivim virom moremo biti glede števila šol v srednjem veku na Slovenskem kolikor toliko gotovi, ako nečemo videti šolo v vsaki večji fari, kjer je župnik vzgajal enega ali več klerikov za svoje namestnike.² Seveda vse te šole

¹ Gruden o. c. str. 97.

² Gl. Gruden o. c. 82. — Isti: Vzgoja in izobrazba duhovščine na Slovenskem v srednjem veku. Kat. Obz. VI. 237 sl.

niso bile stalne, ampak so bile vedno odvisne od razmer in ljudi. Toda nenavadno veliko število Slovencev na dunajskih in drugih visokih šolah v drugi polovici XV. stoletja kaže, da je bilo kulturno gibanje v domovini živahno, da je domače šolstvo nudilo mnogo podlage za daljši študij. Na univerzi v Bolonji, Padovi, na Dunaju, v Jeni in Tübingi najdemo mnogo Slovencev duhovnikov in laikov z akademiškimi častmi. V zapisnikih dunajskega vseučilišča beremo sledeča imena¹: Leonardus de Carniola O. S. Aug. theol. doctor (l. 1358.), Andreas de Laibaco, prof. art. liberalium (1431.), Gregorius de Krainburga, prof. art. lib. (1448.), Laurentius de Oberburg, iur. civ. doctor (1426.) Michael de Krainburga, prof. art. lib. (1446.), Thomas (Prelokar) de Cilia, prof. art. lib. l. 1458; od l. 1468. vzgojitelj cesarjeviča Maksimilijana, 1480. dunajski stolni prošt in kancler vseučilišča, 1491. škof v Kostnici; Christoforus de Carniola, prof. art. lib. (1458.), Matija Qualle, prof. na dunajski univerzi, (1510.), Brikcij Prepost iz Celja, ki je bil v dobi od l. 1476.—1501. trikrat dekan na artiški fakulteti, petkrat na teološki in trikrat rektor dunajskega vseučilišča — Bolj in bolj pa so vabile naše rojake nemške in italijanske univerze kar je postalo važno, kajti prav od tu so začetkom XVI. stoletja začeli vplivati novi duhovi na domovino. „Es würde sich wahrlich der Mühe verlohnen“ pravi prof. Vrhovec², nachzuforschen, wieviele unserer Landsleute sich am Ende des Mittelalters in der Welt einen geachteten Namen erworben haben. Es würde sich daraus ergeben, daß man in Krain damals den wissenschaftlichen Studien keineswegs abhold war.“ Imamo torej na Slovenskem vse one tipe šol, ki jih je poznal srednji vek, razen univerze in imamo v njih tudi istega srednjeveškega duha, ki je izginjal koncem XV. stoletja s temi šolami vred. Šolstvo na Slovenskem se je torej razvijalo pod tujim vplivom tedanje srednjeveške evropske kulture sploh. Slovenci niso živeli enotno politično življenje, tem manj si je mogel mali nekulturni narod ustvariti samostojno kulturno življenje. Slovenci, kot najbolj zapadno pleme Jugoslovanov so se nastanili visoko gori ob Dravi, Savi, Soči in Zilji ter so pri tem zašli med visoke Alpe, kjer so jih gorski grebeni za vselej razločili v razna narečja in manjše skupine, ki so se razvijale vsaka posebej, to tem bolj, ker si niso takoj s početka ustvarili močno politično celoto. Celo doba korotanskih vojvod ni združila v sebi vse Slovence, ampak le Korotance. Tako so Slovenci v svoji zemlji kmalu prišli pod tujo vlado in — kar je bilo še usodopolneje, — pod različne gospodarje. Razširjanje kristjanstva in z njim združenega tujstva ni našlo pri Slovencih resnega odpora. Po S. Gregorčičevih besedah: „v levici križ v desnici meč“ se je

¹ Po Grudnu l. c. 83.

² Profesor Vrhovec: Der schwäbische Chronist Burghardt Zink und eine interessante Schule zu Reifnitz in Unterkrain. Separat-Abdruck der Mitth. d. Musealver. f. Krain. 1900.

širila katoliško germanska sila med Slovenci in je v kratkem času podjarmila zemljo in rod. Res najdemo tu Črtomira, ki „sam se z malim rojem brani“, toda ravno značaj Črtomirov nam jasno kaže nejasnost in oslABLJENOST tedanjega Slovenstva. Premagani Črtomir pusti boj zoper kristjane in hoče delati pokoro, ker se je ustavljal s silo sveti resnici ter povzročil toliko zla. Zato gre sam z duhovnikom v Akvilejo, kjer mu razlagajo „sveta pisma, prosta zmote vsake“. In potem gre sam med „svoje brate Slovence in daleč čez njih mejo preganjat zmot oblake“. Kar je storil Črtomir je storil cel narod. Pokristjanil se je in je ostal do danes zvest steber katoliške vere. Toda tudi ta nova vera ni združila Slovencev, ampak jih zopet razdružila; Slovenske zemlje so pripadale raznim škofijam: na severu Drave Salcburški nadškofiji, na jugu oglejskim patriarhom in posamezni kraji so bili celo last cerkvenih dostojanstvenikov, n. pr. brixenskih škofov i. t. d. Tako Slovenci niso bili le politično ločeni, ampak tudi cerkveno, kar je postalo zanje za vselej usodepolno. Vsled pomanjkanja samozvesti in celokupnosti se je na meji hitro začelo potujčevanje, posebno germanizacija, v središču pa se ni ustvarilo onega kulturnega centra, ki bi ostal za vse čase kot mogočna združujoča in na obzemlje vplivajoča sila. Zato Slovenci v srednjem veku ne morejo pokazati nobenega samostojnega kulturnega dela. Kar se je v njih rodilo velikega in silnega, se je izgubilo v tujini. Odločilno za srednjeveške razmere je bilo tudi to, da so bili Slovenci, kot Slovani sploh — narod brez plemstva — po gradovih je vladala tuja gospoda po cerkvah tuje, ali slabo izučeno slovensko duhovništvo, zato se iz preprostega ljudstva ni skoraj nihče dvignil do višje izobrazbe in tujci pač niso skrbeli za izobrazbo svojega roba. Tako so zavladala po slovenski zemlji ona stoletja, ki iz njih nimamo niti literarnih niti drugih dokazov slovenskega kulturnega življenja. Slovenski „očenaš“, „apostolska vera“ in „prisega“ to je vse, kar je slovenski narod kulturnega potreboval v tej dobi. In poleg tega slovenska imena na raznih božjih potih dokazujejo ob enem, da so bili Slovenci pobožen narod. Duha, ki jo vladal v tej dobi, je dobro označil Prešeren v „Krstu pri Savici“. Bogomila, ko pregovarja Črtomirja, naj zapusti paganske zmote, je živ izraz mišljenja svoje dobe. Ko govori: „Al je za kratek čas se združiti vredno, da bi ločitve spet se bala vedno...“ izrazi v tem nazor srednjeveškega človeka, ki mu je bil svet samo popotovanje, dolina solz, prehod in priprava za večno življenje. Ona žrtvuje svojo pozemsko srečo, da bi bila ona in Črtomir deležna večne sreče. Srednjeveškemu človeku je bilo vse trpljenje tukajšnjega življenja zasluga za nebesa. Pri tem ga je vodila živa vera, ki jo izraža Bogomila s toliko prepričevalnostjo. Tu vidimo izražen oni supranaturalizem in supraracionalizem, ki je značilen v živlenskem nazoru srednjega veka. Ko se Črtomir vda prošnjam Bogomile ter postane kristjan, je v duši še

pagan — vdal se je pač ljubezni do nje, ker mu je obetala večno združitev v raj — ampak v svojem daljšem poklicu in delovanju je to srednjeveški človek, ki se pokori za svoje grehe ter služi cerkvi. Vidimo pa v njem usodo vseh evropskih narodov, ki so kot mladi, sile polni narodi sprejeli katoliško vero ter stopili v službo cerkve, ki je s pomočjo teh mladih nezavedajočih se in trdno verujočih narodov postala prva sila svoje dobe. S tem nam je dan pogled v srednji vek in v slovenske zunanje razmere te dobe. 1. Slovenci so ločeni politično in cerkveno, obe sili ki sta drugod tvorili srednjeveško kulturo, vplivata tu razdirajoče; 2. Slovenci so brez lastnega duševnega središča, so kulturno mrtvi, neplodoviti in se kmalu potujčujejo; 3. Kot del nemških dežel polni slovensko zemljo oni duh, ki je vladal tedaj po vsej srednji Evropi. V tem duhu so tudi šole na Slovenskem.

Posvetni gospodarji slovenskih dežel so prebivali navadno daleč od njih in tudi višja duhovska izobraževališča so bila izven dežele: v Ogleju, v Salcburgu i. t. d., zato imamo po slovenskih zemljah le nižje samostanske in mestne šole, ki smo jih zgoraj našeli.

Cerkev ni ustanavljala šole za izobrazbo ljudstva, ampak za izobrazbo klerikov; kakor je bila ona latinska, tako je bila latinska nje šola, ki ji je bil namen: *vita religiosa*. Tedanja šola torej ne služi življenju, ampak cerkvi in veri, oziroma klerikom in izveličanju ljudstva. Imamo tu samostanske notranje in zunanje šole¹ in poleg njih cerkvene šole (v ožjem pomenu) Domschulen, ki se k njim proti koncu 15. stoletja pridružujejo mestne šole. Pouk v teh šolah je bil enak: Pouk cerkvene latinščine in pospeševanje božje službe s petjem je bil nje edini namen.

Duha te šole in tedanje izobrazbe lahko dobro spoznamo iz kronike švabskega kronista Burckhardta Zengga.²

Zengg (ali kakor piše prof. Vrhovec: Zink) je bil rojen v Meiningenu l. 1396. Ko je že doma obiskoval 4 leta šolo, je prišel na Kranjsko k stricu, ki je bil tam župnik in ta ga je poslal v šolo v Ribnico. Tu je ostal sedem let. Od tu se je vrnil domov. Po raznih slučajih je postal nazadnje pisar v Augsburgu in je postal celo premožen. V svoji kroniki je opisal svoje življenje in njegovo delo je sposobno tako pojasniti duha tedanje dobe da ga je uporabil Paulsen v svojem velikem delu. Za nas ima še poseben pomen, ker govori o sedemletnem šolanju v Ribnici. Prof. Vrhovec v svojem spisu natančneje razpravlja o tedanji ribniški šoli, ki je bila po vsem

¹ Gl. Paulsen: *Gesch. des gelehr. Unterr.* str. 14.

² Gl. Prof. Iv. Vrhovec: *Der schwäbische Chronist Burghardt Zink und eine interessante Schule zu Reifnitz in Unterkrain.* Separatabdruck aus den Mitteil. des Musealver. für Krain. 1900. (Paulsen: *Gesch. d. gelehr. Unterrichts* I. 23. V izdaji iz l. 1896. je napačno Reifnitz m. Reifnitz.)

soditi ena največjih na Kranjskem, naj je že bila namenjena bližnji kočevski naselbini ali pa je bila šola sedeža arhidijakona.¹

Namen teh šol vidimo jasno izražen v ustanovnem pismu ljubljanske škofije (izd. v Gradcu 6. dec. 1461.), kjer določa cesar, da naj opravljajo jutranjice vikarji, večernice pa učenci (per scolares eisdem oppidi decantari procurent.) V ta namen so bile ustanovljene tudi razne ustanove: Skratka: šole so se ustanovljale ob cerkvah in so služile cerkvam. Zaradi danih razmer ni izrastla v naših deželah univerza srednjega veka, kar je ostalo usodno za vse čase.² Ob koncu 15. veka moremo opaziti vendar dve, prvič: v šoli se rabi tuintam slovenščina³, tako n. pr. trdi znani Žiga Herberstein, da se je v vipavski šoli naučil slovenščine, ki mu je pozneje koristila pri njegovem potovanju v Rusijo, in drugič: mestne šole nastajajo po novih mestih, ozir. meščanstvo dobiva vpliv na šolstvo, ki bolj in bolj odgovarja časovnim potrebam.

V sredini 15. stol. se začenja v naši domovini oni preobrat, ki je imel v kratkem izpremeniti lice stari Evropi. Slovenske dežele imajo ugodno lego in dotikal se jih je promet, ki je bil od nekdanj med Italijo in Nemčijo. Ko so Benečani zavladali na morju, je postal spor med njimi in nemškimi cesarji za te dežele odločnejši. Ko je umrl Ludovik VII., opat oglejski (1465. l.), je bilo določeno, da more poslej le Benečan postati patriarh. 1. Avstrijski vojvode, ki so po srečnih dedščinah že nekaj let prej dobili nekaj kosov teh dežel v svojo last, so se potrudili združiti to v celoto: Tako je nastala ljubljanska škofija, katere prvi škof Žiga pl. Lamberg je vsprejel geslo: unus utrumque (eden oboje) t. j. obe sili: cerkvena in politična, združeni v eni osebi, bosta lahko obvladali to zemljo. S tem je bil nekako storjen prvi korak h kulturnemu zedinjenju slovenskih dežel. 2. Ob velikem prometu so bogata mesta ob cestah ter nastala nova: Kamnik je dobil mestne pravice l. 1414. Kranj že l. 1414. Loka 1431. Radovljica 1425. Kočevje 1471. Krško 1477. istega leta Višnja Gora in Lož. Bogata mesta s svojimi privilegiji so kmalu razvila svoje kulturno življenje in meščanstvo je postalo poslej močen in pogosto odločujoč faktor. 3. Bogastvo raste tudi na gradovih in plemstvo bolj in bolj mogočno dviga glavo. Nastopanje celjskih grofov, teh mogotcev na jugu, katerih sila je segala prav k prestolu nemškega cesarja, kaže nov poskus ustvariti na jugu politično celoto. Ti

¹ Ribnica je bila zelo obsežna arhidijakonija pod patronatom Ortemburžanov, ki so bili poleg goriških, koroških in celjskih grofov iz onih srednjeveških mogotcev, ki so delili deželo med seboj. — Z njo so se udomačili po Diemuti z Podvina Lambergi. Gruden o. c. 78.

² O šoli v Ljubljani gl. zg. str. 3.

³ Herberstein Selbstbiographie. Font. I, t. d. J. Dimitz: Gesch. Krains 318 Krones: Herberstein, ein Lebensbild. Steklasa: Žiga pl. Herberstein. Letop. Mat. Slov.

trije faktorji so sami na sebi mogli pospešiti kulturni razvoj, toda tem silam nasproti vidimo sovražne sile. 1. Turški napadi so se bolj in bolj ponačljali ter postali opasni, enako je bila negotovost v notranjosti (celjski grofje) in na jugu (Benečani) 2. Duhovščina je propadla brez izobrazbe in ni skrbela niti za svoje niti za druge šole. 3. Na vseh odločilnih mestih je vladalo tujstvo, ki se ni moglo zanimati za druge nego zase. Zato vidimo propad v narodu.

Aeneas Sylvius, ki je bival tudi parkrat v Ljubljani, od koder je pisal tudi pisma, piše, da se čuti med Slovenci kakor med barbari. (... nunc in Styria, nunc in Carinthia, nunc in Carniola inter medios barbaros, saevasque nationes constitutus...)¹

Tako sodi o nas Aeneas Sylvius, ki je pisal l. 1450 o Nemcih: Kje je kaka gostija pri vas, da bi se pri nji ne pilo iz srebra! Katera žena ne le iz stanov, ampak tudi iz ljudstva, se ne sveti od zlata! Kaj naj šele govorim o zlatih verigah viteзов, o zlatokovanih uzdah konj, kaj o ročih z dragimi kameni posejanih, kaj o pasovih, o prstanih, o sklepkih in šlemih, ki se svetijo od zlata! Koliko bogastva in posod je v cerkvah, koliko relikvij z biseri in zlatom okrašenih, kako drag je nakit duhovnikov in oltarjev.“ (Spammer, Weltgesch. V. 142.)

Ljudstvo je propadlo v ono versko blaznost in v praznoverje, v kateri so ga našli reformatorji. Razne bratovščine in redovi so bili jako razširjeni. Leta 1469. je oznanjal brat Andrej križarsko vojsko proti Husitom, par let potem Kapistran boj zoper nevernike in Turke.² Ob času, ko je drugod že humanizem prodiral v partikularne šole, je pri nas šolstvo propadalo, kajti stari duh se je v gorenjih slojih preživel in novega duha ni bilo. Ko sta se povzdignila dva stanova, je propadal tretji stan. S tem je bilo izgubljeno tudi ono ravnotežje, ki je pripeljalo seboj boje ob začetku 16. veka. S propadajočo cerkvijo je propadlo tudi nje šolstvo in reformacija je morala začeti zidati iznova. Niti čas, niti razmere ji niso bile ugodne, in vendar je izvršila veliko kulturno delo in kot zvesto pomočnico si je izbrala ravno šolo v dosego svojih ciljev. Ona edina ji je mogla postaviti trdna tla v ljudstvu, kateremu je bila namenjena.

Kranjski zgodovinar Dimitz v tej dobi označuje stanje šolstva v naših deželah z besedami: Keine Spur einer niederen oder höheren Schule im Lande, abgesehen von wenigen Kloster- oder Dorfschulen, keine Spur einer Obsorge für die Entwicklung des begabten Volkes. To je bil splošni položaj v začetku XVI. veka, ko se je na severu in jugu naše domovine začelo veliko kulturno prerojenje.

(Dalje.)

¹ Weiss: Aen-Sylv. str. 67. Pismo: ad Joannem Perigalleum, dat. Neustadt 16. aprila 1444. l.

² Gl. Paulsen o. c. 164. sl.

Kako pišimo krajinska lastna imena?

Dr. Jos. Tomišek.

(Konec.)

ko nadalje piše Bloška Polica in Babna Polica (45) in Rdeči Kal (129), Bela Cerkev (193), potem bi vendar bilo tudi potrebno pisati Višnja Gora, Pusti Gradec, Polhov Gradec, a ne Višnja gora, Pusti gradec, Polhov gradec, kakor stoji v „Catal. cleri“ str. 129, 123, 145; Sv. Trije kralji (147) so pisani po „Pravopisu“ § 588, (v kazalu: „Sv. Trije Kralji!) ne pa „pri Treh Farah“ (123) itd.

Prav tako nedosleden je „Ročni zapisnik“; na mnogih mestih se še ne sklada pisava istih imen v tekstu in v kazalu (v kazalu n. pr. Dolnji Logatec, gornji Logatec!!); neskladno pa tudi v tekstu samem: „spodnja Idrija“ (83), Novomesto (178), Novo mesto (179), Gornji grad (104), Šmartno pri Gornjem Gradu (105) i. dr. In najnovejša izdaja Janežičevega slovarja (1908) se takisto včasih ravna po „Pravopisu“, včasih ne; tako piše n. pr. naravnost proti § 576 a) „Pravopisa“ takole: „Mala nedelja, Nova štifta, Polhov gradec.“

11.) Iz vseh premotrivanj se je naposled izluščilo dvoje jasnih uspehov, eden dovršen, eden šele začrtan: a) za dognano se sme smatrati, da se prva beseda v lastnem imenu vsekako piše z veliko; b) glede ostalih pelje le dvoje načel za vsak slučaj do nedvomnega cilja: α) če se namreč pišeje vsi deli skupaj kot ena beseda (Višnjagora, Novomesto, Gornji-grad itd.), ali pa β) če se piše vsak del, ne samo prvi, z veliko začetnico.

Načelo α) je tuintam precej v veljavi, zlasti na Goriškem in v Istri. (Petrovobrdo, Opatjeselo, Doberdob, Nemškirut, Št. Viškagora, Krvavipotok). Ta pisava se je zdela tudi meni prav prikladna, ker so z njo na najenostavnejši način odstranjene vse težkoče in ker nas k njej napotujejo imena prebivalcev (Novomeščani, Kranjskogorci) in tvorba pridevnikov (Višnjegorski Gornjegrajski). Zato sem bil že na tem, da bi pisal: Kranjskagora, Novomesto itd., a odvrnilo me je od te rešitve našega vprašanja dvoje pomislekov: prvič nastanejo prenerodne oblike, ako se taka sestavljenka sklanja (n. pr. nad „Frdanimipolicami“), in drugič bi morali skupaj pisati tudi lastna imena, sestavljena iz treh ali več besed, a to bi dalo neumljive monstrozne besede (Svetikrižpibelihvodah, Devicamarijavpolju, Svetijurijobjužni-železnici, Svetipeterpodsvetimigorami i. dr.). Zato se mi zdi ta pisava nevzdržljiva.

Preostaja torej le še en način: da se i posamezni deli pišejo tudi z veliko, kakkor se piše z veliko prva beseda (Novo Mesto, Črna Prst, Zidani Most). Zdi se mi potrebno, da se vrnemo k načelu, ki ga je napo-

sled zastopal Levstik, ki se ga je že nekaj časa držal Fr. Levec, in ki so ga očitno tudi smatrali za pravičnega sodelavca. Izv. Muz. Dr. 1896 Vladimir Levec, Fr. Komatar, I. Kunšič, pišoč: Šmarna Gora (62), Dunajsko Novo Mesto (13), Kranjska Gora (82), Debela Peč (112), Blejsko Jezero (114), Kamna Gorica, Sinja Gorica (115). Z absolutno doslednostjo so po tem načelu pisana vsa imena v naših uradnih „občinskih slovarjih“ (Gemeindelexikon von Steiermark“ 1904, „Gemeindelexikon von Krain“ 1905). In naj se proti uradnemu uniformovanju in nerednemu jezikovnemu nasilju v mnogih slučajih po pravici sliši mnogo pritožb: včasih tudi — sit venia verbo — slepa kura najde dobro jezikovno zрно; uradi, ki vedo, da imena služijo v prvi vrsti praktičnim živlenskimi svrham, in potem šele študijam filologov, pišejo z doslednostjo, ki izključuje vsak dvom: Škofja Vas, Vojniška Okolica, Nova Vas, Beli Potok, Dravsko Polje, Pri Bajti, Mirna Dolina, Na Veliki Cesti, Sedmera Jezera, Bela Voda itd.

Tudi „Slovenska Matica“ se je pri zemljevidu slovenskega ozemlja in v dr. Potočnikovi knjigi „Koroško“ odločila za pisavo „Novo Mesto, Črna Prst, Gornji Grad“ itd. Na isti način bo odslej pisalo tudi „Slovensko Planinsko Društvo“ krajepisna imena v svojih publikacijah in zemljevidih (najprej na zemljepisni tabli Julijskih Alp, sestavljeni koncem l. 1909).

Temu načelu naj bi se pridružila vsa pismočarja javnost, da pridemo do edinstva v tej zadevi, ki je tem važnejša, ker nam je složno nastopati proti tuji tendenci, da bi se naša slovenska imena po možnosti potiskavala v kot.

* * *

12.) Preudarivši vse slučaje in zasledujoč zgodovino našega vprašanja, sem se odločil za tale **pravila**:

I. Glede lastnega imena samega:

1. Z veliko začetnico se piše vsako krajinsko lastno ime, in sicer

- a) edina, oziroma prva njegova beseda brezizjemno vedno,
- b) takisto se pišejo z veliko vse ostale v enojno lastno ime združene besede, izvzemši edino predloge.

Opomba. Za lastno krajinsko ime pa velja vsako kakemu kraju in prostoru kateregakoli obsega kot trajno pripadajoče ali dodeljeno ime v svoji celoti: dežele, gore, doline, morja, jezera, reke, potoki, studenci, jarki, rupe, jame; ceste in potje (s stalnim imenom); imena, za stalno dana po kakovosti površja: gozdi, travniki, močvirja, planine, skale, meli, plazovi, skoki, grebeni, škrbine, trnje; naselbine z vsemi svojimi deli: mesta, vasi, sela, kapele, koče (n. pr. planinske), palače, vodnjaki; ulice, trgi, predmestja, okraji, nabrežja, promenade i. dr.

Zgledi: Z veliko torej pišimo: a) razen navadnih Koroško, Krn, Skuta, Bogatin, Jama, Zagorje, Luknja, Škarje, Gospodična ¹⁾ itd. tudi take

¹⁾ Studenec v Gorjancih.

skupine: V Vinogradih (Gemeindelexikon von Steiermark 47), Za Kloštom (n. m. 29), Med Gorami (n. m. 21), Pod Pečjo, Pod Lesom itd. — b) Imena sledečih vrst: Novo Mesto, Beli Potok (vas in potok), Črna Prst, Višnja Gora, Srednja Vas, Bela Cerkev, Mrzla Draga, Veliki Kot, Savinjske Planine, Jadransko Morje, Tihi Ocean, Črni Studenec (v Pišnici), Blejsko Jezero, Kriški Podi, Suhi Plaz, Logarjeva Dolina, Sorško Polje, Ljubljansko Barje, Postojnska Jama, Križka Stena, Kamniško Sedlo, Kačja Rida, Žagana Peč, Hudičev Boršt, Dolga Njiva, Rudolfova Skala, Aljažev Dom, Narodni Dom, Kadičnikova Koča, Kugyjeva Pot, Dunajska Cesta (v Ljubljani), Kolodvorska Ulica, Vodnikov Trg, Karlovsko Predmestje, Mestni Log, Prisojna Pot (na Ljubljanski Grad), Špitalski Most. Nadalje tako: Sv. Trije Kralji, Špik nad Policami, Sv. Peter pod Svetimi Gorami, Sv. Jurij ob Taboru, Voda za Oltarjem (v Gorjancih), Vrh za Steno, Jezero pod Splevto itd. c) Z malo začetnico pa se seveda piše vsaka beseda, kadar služi le kot občno ime; n. pr. „Rudolfova skala“ bi bila kaka skala, ki je slučajno last kateregakoli Rudolfa, ne da bi se imenovala po njem, dočim je Rudolfova Skala kot krajepisno ime znano vsem izletnikom k Klanškima Jezeroma. „Dunajska cesta“ je vsaka cesta na Dunaju, a „Dunajska Cesta“ je ulica v Ljubljani, v Celju itd. „Aljažev dom“ je domovinski kraj kakega Aljaža, „Aljažev Dom“ pa je planinski hotel v Vratih, imenovan po slavnem župniku Jakobu Aljažu. „Turski Žleb“ je lastno ime, „Turski žleb“ je katerikoli žleb v Turah. „Babji Zob“ je znana gora, „Babji zob“ bi bil kak resničen zob.

Z malo začetnico se pri kratici „sv.“ tudi imena svetnikov ločijo od krajevnih svetniških imen: ¹⁾ „sv. Jurij“ je svetnik, „Sv. Jurij (ob Južni Železnici) je kraj. Ako ima krajevno ime zverženo obliko (Šmarije, Šenčur), potem je zamenjava itak izključena; takisto tudi, če se rabi pri krajevnem imenu oblika „Šent“ (Št. Jakob ali Šent Jakob), ki se svetnikom („sv.“) ne prideva.

2.) Z veliko začetnico pišemo tudi prebivalce dežel, pokrajin in naselbin: Kranjec, Gorenjec, Bohinjec, Kraševac, Ribničan, Novomeščan, Pustopoljec itd.

II. Glede **pridevnikov** od krajinskih lastnih imen: Ako se hočemo tudi pri pridevnikih izogniti vsem neskladnostim, kaže najbolje, da se poprimemo Cigaletovega in Levstikovega načela: pišimo tudi vse pridevnike od lastnih imen brezizjemno z veliko začetnico!

Edino ozir na obično nemško pisavo, ki se pri pridevnikih izogiblje velike začetnice, je bil kriv, da so se slovenski pisci tako upirali podreditvi pridevnikov pod isto načelo, kakor so ga skušali uveljaviti pri samostal-

¹⁾ V tej točki se pridružujemo natančnim Levčevim pravilom v „Pravopisu“ §§ 582 do 588, izvzemši kar nasprotuje našemu splošnemu zakonu.

nikih; dasi je bil pri pridevniki, ki so vedno le enobesedni, sila preprost! Po nemščini je tudi posneta enostranost, da se dovoljuje velika začetnica pridevnikom od nekaterih — osebnih imen;¹⁾ na to enostranost je že opozoril n. n. m. Cigale. Vsak lastnoimenski pridevnik bodi torej kot tak označen.

Naš vzor bodi latinščina, ki v njej pišemo z veliko vsa lastna imena in njih pridevnike. Tako si ostanemo dosledni. Pišimo torej vedno in v vsaki rabi: Slovenski, Nemški, Avstrijski, Črnogorski, Ljubljanski, Savinjski, Logarski, Tržaški, Blejski, Kurjevaški, Uršulinski itd., kakor pišemo Milanov, Janezov, Prešernov, Koseski, Turnograjska itd.

Na najenostavnejši način zdaj razlikujemo lastna imena od takih občnih, ki se jim prideva lastnoimenski pridevnik, dočim doslej nismo bili nikoli na čistem. Nekateri zglede smo navajali že zgoraj (pod I, 1, c); pisali bomo: „Ljubljanski Grad“, pa Ljubljanska srajca, Koroška Bela, Koroško narečje; Savinjsko Sedlo, Savinjski sir, (Savinjsko sedlo bi bilo kako sedlo, ki ga rabijo Savinjeci); Kranjska gora je katerakoli gora na Kranjskem, „Kranjska Gora“ je — Kronau, Kranjskogorski je pridevnik k „Kranjski Gori“, še v pisavi označujoč svoj izvor od lastnega imena. Z malo pišimo le narodska imena, kadar pomenijo jezik; n. pr. „govorim laški“. — To je edina izjema.

Stemi pravili pridemo do enotne, umljive in umne pisave. Pišimo torej: Novo Mesto, Novomeščani, Ljubljanska megla.

Razgled.

Časopisni vpogled.

Iz poljskih pedagoških časopisov: Glos nauczycielstwa ludowego prinaša razen rednih poročil o organizacijskem delovanju, o shodih in predavanjih na učiteljskih zborovanjih v Galiciji vrsto člankov o vprašanju službene pragmatike učiteljsva. O hrvatskem šolstvu in učiteljstvu poučuje poljskega učitelja pregleden in zanimiv članek na str. 74. Poljsko učiteljstvo se organizira polagoma tudi na ekonomičnem polju, kar posnemamo zlasti iz članka o zveznem premogu. Organizacija želi namreč svojim članom preskrbeti premog po znižanih cenah in jim omogočiti plačevanje premoga v majhnih mesečnih obrokih. Članek „Kake reforme je treba poljskemu ljudskemu šolstvu“ se peča z nedostatki šolstva. Skoro na vseh poljih so storili Poljaki več ko na pedagoškem polju, kar dokazuje žalostna bilanca ljudskega šolstva v Galiciji. Po dobrih 40 letih ustavnega življenja štejemo v Gajiciji na 6200 občin samo 4800 šol in na 7,662.000 prebivalcev še vedno nad 4,000.000 analfabetov. Povsod drugod v Avstriji so izkoristili ustavo z ozirom na šolstvo bolje ko v Galiciji. Vzroke tega neveselega pojava išče pisatelj v ignoranci učiteljstva in šolskih oblasti glede pedagoških vprašanj, v pomanjkljivi ureditvi učiteljskih, ki podajajo kandidatoma premalo teoretičnega in praktičnega znanja in ki so deloma kriva nenavadno nizke izobrazbe ljudskošolskega učiteljstva. V višjih šolskih

¹⁾ Glej: Levec, „Pravopis“ §§ 596, 597; Škrabec, „Cvete“ XII. 3.

uradih sede vsi drugi ljudje, le pedagogi ne; oni, ki imajo ocenjevati učiteljevo delo, ne poznajo njegovega truda in njegovega muke. Tudi politična stremjenja, ki se vlačijo tupatam v ljudsko šolo, škodujejo učenemu uspehu. — Članek še ni dovršen.

Deutsche Schularbeit in Südsteiermark. Pod tem naslovom prinaša „Grazer Tagblatt“ od 24. aprila t. l. članek od marenberškega nadučitelja Brandaisa. Priznava, da na Spodnjem Štajerskem obiskujejo slovenski otroci nemške šole in sicer so to otroci nemškutarjev („deutschfreundlich“) ali iz narodno mešanih zakonov. Pravi, da bi bila narodna blaznost, če bi odbijali te otroke. Poudarja potrebo organizacije te mladine, da ostane zvesta nemštvu tudi, ko zapusti šolo, skrbeti bi trebalo za obrtniške in trgovske vajence¹.

Nadalje poroča Brandais znano premleto frazo o manjvrednem narodu. „Slovenci so vseskozi inteligentni in stremijo za izobrazbo“, je njegova sodba o nas, Zato je treba da jih Nemci čim več ponemčijo, sicer jim postanejo Slovenci nevarni.

Končno razpravlja o vprašanju, ali se naj v nemških spodnještajerskih šolah uči tudi slovenščina. Za njo govori potreba, da bodo učenci ljudskih šol mogli živeti kot uradniki in trgovci. Proti slovenščini govori nevarnost, da bi postale šole utrakvistične in narodno mlačne. Priporoča, naj ostanejo šole čisto nemške, slovenščino pa naj učitelj uči privatno za posebno nagrado, ki mu jo naj da „Schulverein“. Svetuje nemškim učiteljiščnikom, da se učijo slovenščine. Poudarja tudi ponos nemških spodnještajerskih učiteljev, da imajo končno nemškega okrajnega nadzornika, ki čuti in misli z njimi, ki jih razume. — Ali morejo slovenski učitelji isto trditi o vseh svojih nadzornikih? Sploh naj bi tudi slovensko učiteljstvo razmišljalo o teh vprašanjih, ki so življenjskega pomena za naš narod.

Pedagoški paberki.

Sila ali zanimanje? Reformatorjem šol, ki zahtevajo, naj se ravna pouk popolnoma po otrokovi naravi, se često ugovarja, češ, otrokom ne škodi nič, če jih siliš k delu, ki jih ne vesele posebno; s tem se baje krepi njihova volja, s tem se baje uči učenec spoznavati pojem dolžnosti. Brez te „dobre sile se baje mladina razvadi in ni zmožna v poznejšem življenju vestno opravljati stanovskih dolžnostij. Ni pa resnično, da hočejo reformatorji šol odpraviti vsako silo; zahtevajo samo, da se da otrokom primerno opravilo. Vsako nepotrebno breme naj se odpravi, zato pa se naj da otrokom prilika, da se radovoljno vdajo sili. Če se pa to enkrat zgodi, potem je samo ob sebi umevno, da je treba otroke siliti manj k delu. Kajti, če delo ni preobsežno in pretežno, ga bode otrok sprejel z veseljem in redkeje ga bode treba priganjati s silo k delu. Toda, ne zaradi tega, ker bi to opravilo ne imelo koristnega smotra, temveč, ker otrok spozna, da je to resno; ker čuti, da mu ne manjka moči, ima tudi večje zanimanje.

Težkoče, ki se mu nudijo, premaga z večjo žilavostjo in vstrajnostjo, kakor pa, če se mu naloži delo, ki mu ne zbuja nikakršnega zanimanja. Kdor je že kdaj opazoval otroka samostojnega pri delu: njegovo pridnost, vstrajnost, premagovanje samega sebe, ta pač ne bo obžaloval, da je k temu pomagalo zanimanje in ne sila. Nikdo ne more trditi, da se je tako delo storilo brez napore in truda, torej se tudi tak otrok nikakor ne bo razvadil. Na mesto zunanje sile nastopi lastno hotenje: notranja sila. Zunanjo silo je treba uporabiti samo takrat, kadar otrok dela, ki je umerjeno njegovim močem, ne opravlja pridno in dobro. Kar pa stori otrok sam s svojo voljo, je gotovo več vredno. Hočemo torej otroka pripraviti do tega, dajmo mu primernega dela. Nekateri predmeti sedanje šole se bodo nudili otroku pozneje, oziroma jih bodo zatrli zopet novi predmeti.

Otroci, ki smo jih vzgojili po njih primernih opravilih, bodo opravljali svoje stanovske dolžnosti v življenju vestneje, ko tisti, ki jih je primorala k temu sila.

¹ Med tem časom se je že ustanovil v Mariboru nemški vajenski dom. — Op. referenta.

Prepovedani abecedniki na Ogrskem. Ogrski naučni minister grof Apponyi je prepovedal rabo starih abecednikov in slovnice v slovaških šolah. Slovaški „slabikar“ (abecednik) goji „patriotičnega“ duha, v slovnici pa so odkrili slovaška imena nekaterih mest namesto „uradnih“ ogrskih, tako „Skalica“, „Liptovski Sv. Mikulaš“ namesto uradnih Szakolcza, Liptoszentmiklos itd. S to prepovedjo hočejo Ogrji uničiti slovaškega založnika in obenem vzeti slovaški šoli zadnjo slovaško pomožno in učno knjigo — vse na večjo čast naprednega Ogrskega. P.

Pruska pedagogika. Poljski list „Mazur“ poroča, da se je oglasil v njegovem uredništvu kmet iz ščetinskega okraja ter pripovedoval, kako ponemčuje učitelj v njegovi vasi poljsko deco. Učitelj je prinesel v šolo veliko poleno ter rekel: „To je „poljak“. Kateri izmed vas bo govoril poljski, dobi za kazen tega „poljaka“. Prvemu učencu, ki je zini poljsko besedo, je izročil učitelj sramotni kij in otrokova dolžnost je, da se čimprej iznebi „poljaka“; zato mora paziti na součence, da jih takoj naznani učitelju, če govori kateri poljski. Sedaj preide „poljak“ v roke novega grešnika in roma naprej, ker se otroci pridno denuncirajo. Na ta način se učijo zaničevati materni jezik.

„Kulturno“ Prusko ima pač pedagoge svoje vrste.

P.

Novi razlogi za enako vajo obeh rok. Fiziologi učenjaki so dognali, da je govorni centrum človeških možganov enostransko, da leži na levi strani in to vsled enostranske vaje desne roke. Pri levičarjih bi torej moral biti na desni strani, kar so temeljita raziskovanja tudi potrdila. Nadalje se je izkazalo, da je pri otrocih osnova za obojestransko govorni centrum, da pa pozneje desna stran zaostane vsled zanemarjanja leve roke. Z vajo leve roke bi se dvignil tudi desni del govornega centra. To sta dokazala s senzacionalnimi poizkusi profesor Liepmann in dr. Manfred Fränkel. Zdravila sta bolnike, katere je zadela kap po desni strani. Nekateri so vsled kapi tudi izgubili govor. Da se nadomesti ohromela desna roka, so metodično vadili levo roko za pisanje in druga opravila. In glej, s spretnostjo leve roke se je nesrečnikom tudi povrnil dar govora! Govorni centrum, ki odgovarja levi roki, se je razvil in prevzel funkcijo. Ko se je kap na desni strani ponovila — kar se večkrat dogaja — je postala desna roka sicer popolnoma nerabna, govor pa je ostal pri tem novem napadu neporušen.

Toda ne le za nesrečnike, tudi za zdrave je dvoročnost zelo koristna. Glavno sredstvo za dosego dvoročnosti je pisanje z obema rokama. Kdor piše z obema rokama, se ne navadi enostranskega držanja pri pisanju, ne podleže tako lahko krču, ker lahko menjava obe roki. Če si rani desno roko, še ni nesposoben za delo. Sploh je dvoročnik v vsem spretnejši in tudi razboritejši.

Dodaj se je dvoročnost najbolj gojila pri ročnih delih, tudi pri glasovirju. Ročna dela z obema rokama se vadijo poizkusoma na Švedskem in Danskem. Najbolj razvit je dvoročni pouk v Filadelfiji, kjer se zanj trudi učitelj J. Liberty Tadd, ki že četrto stoletja vodi dvoročno umetno obrtno šolo. Sploh je v tem mestu na vseh šolah dvoročni pouk v risanju in oblikovanju zakonito predpisan.

Pri nas in razen redkih izjem tudi povsod drugod pa se niti ne trpi, da bi si vsaj narava sama kolikor mogoče razvila dvoročnost. Otroci kaj radi delajo vse tudi z levo roko. Kolikokrat slišimo nerazsodne odrasle grajati otroke zaradi te „razvade“, češ da je leva roka grda, da naj jedo z lepo (= desno), naj dajo v pozdrav desno roko itd. Želeti bi bilo, da bi se vzgojitelji resno zavzeli za to vprašanje.

Merjenje inteligentnosti. Za merjenje intelektualnih in moralnih zmožnosti obstoje razni duhovito sestavljeni stroji. Seveda so ti psihometri večinoma zelo dragi ter se dobijo le v velikih laboratorijih in zavodih. Zelo važno bi bilo za učitelje in učiteljice, da hitro spoznajo sposobnosti svojih učencev in učenk. Šoli pa ti stroji niso na razpolago. Aparat za šolo bi moral biti kolikor mogoče enostaven in poceni. Zato je ameriško društvo za napredovanje znanosti dalo študirati to vprašanje in je nedavno naznanilo praktičen način njegove rešitve.

Otroka postavijo pred tablo, ki ima luknje raznih premerov, in mu dajo zatiče (čepe), katerih velikost se strinja z luknjami. Inteligenca se sodi in meri po točnosti in naglosti, s katero otrok zamaši one luknje, vsako s primernim čepom.

Na ta način so se preizkušala tudi razna človeška plemena. Razlika je bila neznatna med belimi, Indijanci, Eskimi, Singali (iz Ceylona). Znatno pa so se razločevale sposobnosti naštetih plemen proti zamorcem, Kongovčanom. Dognalo se je tudi, da ta razlika odgovarja razliki lobanjskih razdalj pri teh plemenih. Konstatovalo se je dalje, da imajo nomadski narodi manjšo inteligentnost nego stalni.

Ta metoda se bo uporabila tudi v ameriških šolah. Rezultate teh preizkušenj bo imenovano društvo objavilo.

Otroška ostrovidnost. Dr. J. Loewenberg je napisal v svoji razpravi: „Učitelj in učenec“ v „Neue Bahnen (XXI,1)“ me drugimi tudi sledeče: Nobeden učitelj ne stoji tako visoko, da bi ga ne mogla nekoliko poučiti sodba njegovih učencev. Včasih bi človek ne verjel kako nas fantički poznajo, kako izvejo vsako našo tajnost in kako spoznajo na prvi pogled naše razpoloženje. Tako sem n. pr. slišal nekoč učenca tretjega razreda govoriti precej zavratno o razredniku. Ko sem ga pokaral in mu zraven še povedal, kako je hvalil n. pr. njegov brat vedno in vedno ravno istega učitelja, kaj mislite kaj mi je odgovoril? „Takrat pa še tudi ni bil oženjen.“ „No, v kaki zvezi pa je to s šolo?“ „Mnogo, jako mnogo“ je odgovoril mali nezadovoljnej, „za vsako neprijetnost, ki ga sreča doma, moramo trpeti potem mi v šoli.“

Obisk kinematografičnih predstav. C. kr. kranjski šolski svet je pred kratkim izdal tale odlok: 1. Obiskovati kinem. predstave je prepovedano jako strogo vsem učencem imenovanih šol. 2. Posestniki kinematografov prirede predstave po poprej cenzuriranem vzporedju in sicer ob določenih dneh in prostih urah. 3. Zaraditega je treba povabiti posestnike kinematografov, da predložijo dotične vzporedje v Ljubljani c. kr. deželnemu predsedstvu, na deželi pa c. kr. okr. glavarstvu, ki sporazumno s pedagogi presodijo vzpored. 4. Za nadzorstvo šolskih otrok, ki obiskujejo predstave, morajo skrbeti posestniki kinematografov in morajo zaradi tega vposlati vsakemu ravnateljstvu državne in tudi zasebne šole, oziroma državnega in zasebnega moškega in ženskega učiteljskega kakor tudi mestne dekliške šole in mestnega dekliškega liceja v Ljubljani po eno vstopnico.

Državljska vzgoja v Nemčiji. V Nemčiji obstoji zveza za državljansko vzgojo nemškega naroda. Ta zveza je razpisala nagrade v skupnem znesku 1750 mark za tri vrste spisov. Prva vrsta naj preiskuje, koliko storijo sedanje šole za državljansko vzgojo, ter naj stavi praktične predloge o izpromembi učnih načrtov za vpeljavo državljanskega pouka. Druga in tretja vrsta spisov naj podasta praktične poizkuse državljanskega pouka o posameznih vprašanjih javnega življenja, namenjene predvsem mladini, pa tudi sploh vsakemu, ki se hoče poučiti. Ena vrsta se naj naslanja na ljudskošolsko, druga pa na srednješolsko izobrazbo. — Tudi pri nas bi tozadevni pouk zlasti v občinskem in okrajnem gospodarstvu več koristil kakor pa vsa politična agitacija in demagogija.

Viščolski vestnik.

Prvo slovensko učiteljske. Prijatelj našega lista nas opozarja, da ni res, kar smo poročali v zadnji številki Popotnika na str. 158, da namreč ni popolnoma slovenskega učiteljskega. Moško učiteljske v Gorici (prej v Kopru) je popolnoma slovensko, izdaja slovenska izpričevala in uraduje slovensko. Nemščina je samo predmet. S tem popravljamo svojo pomoto, ki smo jo posneli po naredbenem listu naučnega ministrstva. Sami sebe ne poznamo drugače kakor iz uradnih nemških poročil. Zato je dobro, da se take stvari objavljajo, da spoznamo in vidimo svoje napredovanje.

Telesna vzgoja na srednjih šolah. V januarju t. l. je sklicalo naučno ministrstvo enketo o telesni vzgoji. Poročilo o tej enketi je izšlo v posebni knjigi: Die Enquete für körperliche Erziehung im k. k. Ministerium für Kultus und Unterricht 10. bis 12. Jänner 1910. Referate und Korreferate, Verhandlungsprotokoll (im Auszug). Verlag des k. k. Min. f. K. u. Unterr. (Se dobi v c. kr. zalogi šolskih knjig, cena 5 K). Vrhutega je ministrstvo izdalo poseben odlok 8. maja t. l. št. 19.847, v katerem opozarja učiteljstvo srednjih šol na važnost telesne vzgoje in mladinskih iger. Zlasti omenja veslanje kot zelo koristen in zdrav šport, ki se še premalo goji. Ministrstvo pozivlja ravnatelje in učitelje, da posvetijo telesni vzgoji vso pazljivost.

To je vse prav in lepo, toda naj velja za eno narodnost kakor za drugo. Novi učni načrti za srednje šole predpisujejo telovadbo kot obližaten predmet, a na nobeni slovenski gimnaziji še ni nameščen učitelj telovadbe, niti še ni mesto razpisano, dasiravno bi se že letos v celi nižji gimnaziji moralo telovaditi. Dalje je ravno pri mladinskih igrah važno, da vodja iger vživa zaupanje učencev, če se naj dijaki neprisiljeno udeležujejo iger. To pa ni mogoče pri slovenskih dijakih, ako je učitelj telovadbe, ki vodi igre, zagrižen turnar in hajlovec. Končno se s to naredbo nikakor ne strinja, da se mladini prepoveduje telovadba v sokolskih društvi, kakor se to dogaja v zadnjem času.

Stoletnica srbske velike gimnazije v Novem Sadu se je slavila svečano 19. maja (po našem 1. junija) t. l. Torej že 100 let obstoja srbska pravoslavna gimnazija na Ogrskem. Mi pa šele zdaj dobivamo svoje srednje šole in še to gre s težavo!

Statistika francoskih študentk. Ne da se tajiti, da feminizem napreduje neprenehoma. Vendar se zdi, da se to ne vrši tako naglo, kakor se splošno misli. Po zadnjem letnem izvestju francoskega ministra za javni pouk je bilo januarja t. l. med 40.131 dijakih 3830 dijakinj na francoskih vseučiliščih. Število se je proti lanskemu letu le malo dvignilo. Sicer pa nimajo vse stroke enake privlačnosti za dekleta. Več ko polovica, 2042 jih študira literaturo, 1074 medicino, 56 farmacijo, 506 prirodoslovne znanosti, 152 prava. Posebno v zadnji stroki bi se pričakovalo več dijakinj z ozirom na pozornost, ki so jo zbudile prve odvetnice s svojim nastopom.

Šolstvo v tujini.

Zatvoritev srbskih šol na Turškem. Glasom poročila iz Soluna z dne 27. maja t. l. je vlada dala zapreti vse srbske šole v Plevlju, ker se učitelji baje niso hoteli pokoriti predpisom novega šolskega zakona.

Telovadnice drugod. Pensilvasko vseučilišče v Filadelfiji spada med najstarejše in v higieničnem oziru med najboljše preskrbljene zavode v Ameriki. Ustanovil ga je Benjamin Franklin in od leta 1882. se posveča bolj telesni vzgoji. To vseučilišče ima sedaj krasno telovadnico, ki je stala nad milijon dolarjev — dar nekega bivšega gojenca. Urejena je tako, da se lahko poleg raznovrstnih telovadnih vaj gojijo v njej vsi športi. Ena izmed dvoran (47 × 22 m) je določena za igre in se lahko pregradi, če treba v tri manjše sobe. Drugi dve dvorani obsegata nad 2000 garderobnih omaric, poleg njiju pa se nahaja krasna oblačilnica s kopeljo. Plavati se uče gojenci v basenu 32,5 × 10 m velikem, ki ima stalno tekočo filtrirano vodo. V veslarskem basenu (24 × 10 m) se goji po zimi veslarski šport. Telovadnica obsega posebne dvorane za boks, ples in vojaške vaje. Pri telovadnih dvorinah ne manjka seveda pisarniških, izpitnih in društvenih sob. — Na zahodni strani telovadnice se razprostira tekmovalno Franklinovo polje (230 × 155 m), koder izvaja dijaštvo proste igre in tekme. S treh strani obdajajo to polje galerije s stopnicami za 20.000 gledalcev. Sprehajališča imajo po obširnih parkih, reko pa so si uredili za vodne tekme. Tukaj se vrše slavne ameriške regate.

Zedinjenim državam bo dala ta telovadnica mnogo zdrave krepke inteligence.

Razne vesti.

Imenovanje po smrti. Na Ogrskem je veliko otroških vrtnaric, ki ne morejo dobiti službe. Nekatere morajo čakati več let na imenovanje. Tako je tudi prošnja Vilme Najček ležala leta in leta nerešena v naučnem ministrstvu. V začetku sušca t. l. je bila prošilka končno imenovana za otroško vrtnarico. Imenovanje je prišlo prepozno, ker je sirota že septembra lanskega leta umrla. Prošnjo so ji torej uslišali pol leta po njeni smrti.

Bodočnost Nemčije ni nič bolj rožna, kakor piše Hammer* štev. 182: „Od zadnjih 50 let ni bilo v nobenem letu število porodov tako nizko ko l. 1908. Sicer se je tudi l. 1908. v Nemčiji še 879.000 oseb več rodilo nego jih je umrlo, toda ta navidezno ugoden rezultat izhaja iz nenaravnih vzrokov. Le vsled higienskih, sanitarnih in socialno političkih naprav se je povprečna življenska doba podaljšala. Dandanes tudi človek slabše narave lahko varuje svoj organizem z dobro obleko, obilno hrano in lahkim delom ter doseže visoko starost. Tako vara visoko število prebivalstva površnega opazovalca o pojemanju ljudske moči. Slaba letina, vojska ali kak drug vzrok, ki bi pretrgal pridobitno in gospodarsko življenje, bi pokazal, kako trhla je plemenska moč nemškega naroda. V takih časih bi pomehkuženi Nemci umirali kakor muhe v jeseni. Pa tudi brez teh suhih let je pričakovati, da bo statistika porodov v bodočih desetletjih rapidno padla. Zdaj so večinoma starejši ljudje, ki še odlašajo smrt. Iz kmetov drvi vsa mladina v mesta, na kmetih je še veliko zdravih starih ljudi. Kdor išče tipične in značilne pojave in poteze, najde jih le pri starcih. Če ta generacija umre, pa bo šlo z Nemčijo ravno tako navzdol kakor dandanes s Francijo.

Tako hudo še seveda ni z Nemčijo, da bi Slovani vsled tega že smeli vriskati, da pride zdaj naša doba. Naš čas pride brez dvoma, toda še ne tako kmalu, zlasti ne, če pustimo, da se naše ljudstvo trumoma raznaroduje in donaša Nemcem vedno sveže plemenske moči. Slovenci se plemensko dovolj množimo, vendar naše število pada ali vsaj ne raste razmerno, ker se naše ljudstvo izseljuje in ponemčuje. V tem oziru lahko šola veliko stori, da zbudi v mladih srcih ljubezen do rodne zemlje in matere besede.

Rotacijska doba Venere okolo lastne osi. V „Naturwissenschaftliche Rundschau“ 1910, zvezek 14 str. 169 se navaja kot rezultat zadnjih raziskavanj o Veneri, da se njena rotacijska doba ne da direktno opazovati, da pa se da sklepati iz raznih dejstev, da rabi Venera več ko 20 in manj ko 200 dni, da se enkrat zavrti okolo svoje osi. Natančneje se njena rotacijska doba dozda še ne da dognati.

Mala poročila.

IV. hrvatsko-slovenski pedagoško katehetski tečaj v Djakovu se priredi 5. do 9. julija t. l. z odobrenjem hrv. in slov. škofijstev, s podporo djakovskega škofa dr. Ivana Krapca in pod pokroviteljstvom škofa dr. Andjelka Voršaka. Od Slovencev predava profesor dr. Levičnik iz prve državne gimnazije v Ljubljani o ekshorti za dijake. Druga predavanja bodo razpravljala o vzgoji deklic, o prvi božji zapovedi, o zapadnem razkolu, o pripomočkih k psihološki metodi, o katehizaciji, o paleolitičnem človeku, o katekizmu 14. stoletja, o rimskih odah, o zakramentu pokore kot naravnem in nadnaravnem vzgojnem sredstvu, o zapovedi ljubezni proti bližnjemu.

Na predavanja lahko pride vsak, ki ima opraviti s poukom v šoli ali ga ta pouk zanima, tudi posvetni učitelji in učiteljice. Zunanji udeleženci naj se javijo do konca junija krajevemu „Odboru za obdržavanje IV. hrv.-slov. pedag. katehet. tečaja u Djakovu“ (Slavonija). Ti udeleženci dobijo brezplačno stanovanje in hrano v škofijskem semenišču in smejo brezplačno obiskovati predavanja. Podrobnosti so razvidne iz poziva, ki se dobi pri imenovanem odboru.

Ravno te dni mi je tožil prijatelj, koliko težave dela njegovemu otroku katekizem v 1. razredu ljudske šole. To je dokaz, da je za verouk še veliko metodičnega in pedagoškega

dela. Ako se že uči verouk v naših šolah, je želeli, da se uči po čim najboljši metodi, da ne bo muka za učence. Iz tega stališča pozdravljamo ta tečaj.

Odlikovanje. Nj. Veličanstvo cesar Franc Jožef I. je c. in kr. dvorni kartografski zavod G. Freytag & Berndt, Dunaj VII/1, odlikoval s tem, da je milostno blagovolil sprejeti generalni zemljevid Dalmacije, Bosne in Hercegovine 1:600.000, ki ga je priredil Gustav Freytag, v c. in kr. druž.-fideikomisno biblioteko.

Slavnim šolskim vodstvom. „Slovenska Šolska Matica“ je priredila novo, v umetniškem oziru mnogo lepšo izdajo „Spominskih listov“ v barvah in v bolj priročni obliki na trdem papirju. Slavnim šolskim vodstvom priporoča odbor „Slovenske Šolske Matice“, da si naroče ob sklepu šolskega leta te krasne „Spominske listke“ v velikem številu ter s tem razbremenijo „Slovensko Šolsko Matico“, ki se ni vstrašila ogromnih stroškov za prireditve nove izdaje. Naročila sprejema „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani, ki je pripravljena preskrbeti na željo tudi primerne okvirje. Pri večjih naročilih (nad 100 izvodov) plačuje poštnino tiskarna. Cena posameznim izvodom je 20 vinarjev.

Henrik Schreiner, predsednik S. Š. M.

Ljud. Pivko, tajnik.

Poziv za pristup kao član u društvo: „Učiteljski dom“ u Lipiku. Kupalište Lipik na svetskom je glasu kao lječilište za bolesti: krvi, želudca, mjehura, reumatizma, egzudata, išijasa, škrofuloznih i kužnih bolesti.

Kako ove bolesti na žalost svuda u velikoj mjeri vladaju, bit će sigurno i mnogo učiteljskih obitelji, koje od tih bolesti pošteđene nijesu.

Da se učiteljstvu pruži prilika u kupalištu Lipiku proti spomenutim bolestima uz što neznatniji trošak potražiti lijeka, zaključio je potpisani odbor u jednokatnici „Ankin Dvor“ u Lipiku za učiteljstvo i njihove obiteljske članove osnovati dom, pod naslovom:

„Učiteljski dom“

Taj će dom imeti 20 soba, i to 10 sa dva kreveta, a 10 sa jednim krevetom.

Učiteljski dom bit će počev od god. 1911. svake godine od 1. travnja do 31. listopada otvoren, a prema potrebi i cijele godine, pošto je g. 1906. podignuta uz velike troškove u skladu sa zahtjevima moderne bahneologije zimska kupališna zgrada, koja je cijele godine otvorena.

U razdoblju od 7 mjeseci po 30 osoba mjesečno, odnosno kroz cijelu godinu 360 osoba moći će na liječenje doći.

Troškovi, s kojima su izgradnja i kupnja toga doma, namještaja, posteljine itd. skupčani proračunani su na 50.000 K.

Da se namakne taj trošak potrebno je predbježno da 500 lica s prinosom od 50 K pristupe tom društvu kao članovi.

Prinosi su plativi:

1. Pri potpisu	K 5—
2. Dne 1. srpnja 1910. „	11-25
3. „ 1. rujna 1910. „	11-25
4. „ 1. studenoga 1910. „	11-25
5. „ 1. veljače 1911. „	11-25

sve bez kamata.

U slučaju, da budu troškovi oko osnutka doma veći, to će se nužna glavnica bilo većim brojem dionica ili povećanjem dioničkoga uložka namaknuti.

Svaki član dužan je iznos od 50 K točno na ustanovljeni rok uplatiti. Za uplate jamči svojom nekretnom imovinom. Za slučaj zakašnjenja izplate kojega obroka obvezuje se plaćati od dospelog iznosa 6⁰/₀ zateznih kamata, te za slučaj event. utuženja, podvrgava se sudbenosti kr. kot. suda u Pakracu, u čijem je području „Učiteljski dom“ u Lipiku.

Upiše li se više od 500 članova, tad će se ona svota upotriebiti za proširenje „Doma“.

Prava i pogodnosti člana.

- a) Član postaje suvlastnikom „Doma“.
- b) Uživa mjesec dana bezplatno sobu, kad dodje na red.
- c) Uživati će popust od liječničke glazbene pristojbe i kupke.
- d) Imati će liječnika na raspolaganje kroz mjesec dana uz 20% popusta od običajne takse.
- e) Uživat će 15% popusta na lijekovima.
- f) U neposrednoj blizini „Doma“ otvorit će se isključivo za osobe smještene v „Učiteljskom domu“ restauracija, u kojoj je osigurana potpuna opskrba zajuttrak, objed i večera uz dnevnu pristojbu od 2 K.

Članovi, koji neće za sebe i svoju porodicu, trebati stana, ovlaštteni su svoju sobu sa s njome, skupčanim pogodnostima iznajmiti, a za iznajmljenje vodit će brigu uprava „Učit. doma“.

Za podvorbu, pranje rubenine, uzdržavanje zgrade i inventara dužan će biti svaki član plaćati dnevno 40 fil. za vrijeme njegovog boravka u „Domu.“

Prispodobimo li trošak kupališnog gosta za trideset dnevni boravak u Lipiku za 2 osobe s troškom člana „Učit. doma“ pokazuju se slijedeće prištednje:

Trošak.		
	ne član	član
Soba za 2 os. 30 dana dnev. po 3 K	90	—
Liječnički honorar za 2 osobe	40	32
Glazbena pristojba po 16 K	32	32
60 kupaka po 1'50 fil.	90	63
Opskrba za 2 os. najmanje K 2'80 od os.	160	120
Ukupno	420	247
	247	
Prištednje 173 K		

Nebude li član svoju sobu za sebe ili svoju obitelj trebao, moći će ju sa s njom spojenim pogodnostima uz najmanju najamninu od 2 K 40 fil. dnevno iznajmiti, što kroz 30 dana čini 72 K dakle za 22 K više nego li je sam prinos.

Obzirom na veoma koristnu svrhu ovoga pothvata, poziva se p. n. Vaše gospodstvo, da izvolite ovome društvu pristupiti kao član u kojem događaju molimo prilježću pristupnicu točno ispuniti i pred dva svjedoka potpisati, te skupa sa 5 K pristupnine najdulje do 30. rujna t. g. poslati na g. Milu Jurkovića ravnajućega učitelja u Pakracu.

U Lipiku, dne 14. svibnja 1910.

Upravni odbor hrv. učiteljskoga društva kotara pakračkoga v Lipiku:

Josip Marić, predsjednik. **Mile Jurković**, podpredsjednik. **Martin Kolar**, tajnik.

Josip Stević, **Ivka Kramar**, **Jakov Mekić**, odbornici.

Pripomena.

1. Dom je sagradjen prema najmodernijim zahtjevima. U nju je uvedeno acetelinsko svijetlo, a udaljeno je od same kupke 100 m.

2. Pokućstvo je posve dobro.

3. Kada se sakupi dovoljan broj članova, koji su uplatili upisninu, sazvat će se prva glavna skupština, koja će izabrati def. odbor, koji će izraditi pravila i „Dom“ privedi svrsi svojoj.

4. Sav novac uložiti će se kod „Učit. štedne i predujamne zadruge v Zagrebu“ pod naslovom „Učiteljski dom u Lipiku“, a uložnica biti će vinkulirana onamo, da se novac

neće vlasniku nekretnina platiti prije, nego li bude molba za gruntovni prenos nekretnina predana. Ne bi li se društvo moglo u život. privesti to će se novac članovima do konca siečnja g. 1912. povratiti.

5. Prema tomu neka članovi pristupninu šalju na Milu Jurkovića Pakrac, a ostali novac „Učit. zadrugi“ v Zagrebu.

6. Usljed toga otvara se rok subskripcije do 30. rujna 1910., pa se gg. učitelji, učiteljice, profesori, službujući te umirovljeni iz Hrv., Slav., Dalmacije, Bosne i Hercegovine i ostalih slavenskih zemalja, i prijatelji učiteljstva koji žele društvu pristupiti umoljavaju, da se glede pristupnice i informacija obrate na g. Milu Jurkovića, ravnatelja učitelja u Pakracu.

7. Svatko, tko boluje na želudcu, reumatizmu disalima, na bolesti krvi i kože itd., može bez novaca doći do gotovo besplatnog liječenja za se i svoje nasljednike dok je živ.

O č i t o v a n j e.

Ovime očitujem, odnosno obvezujem se u svojem hotelu „Liřkay“ članovima „Hrv. učiteljskoga doma u Lipiku,“ davati cijelu opskrbu uz otštetu od dvije krune dnevno od osobe.

Ta opskrba sastojati će se iz:

1. Zajutarka: ruski čaj sa rumom, bijelu kavu ili čašu mlijeka sa jednim kruhom.

2. Objeda: Juha, pečenje po izboru sa povrćem ili ukuhanim voćem, tjesteninam po izboru.

3. Večere: jedno meso po izboru po jestveniku.

U Lipiku, 30. srpnja 1909.

János Dimb.

O č i t o v a n j e.

Kojim očitujem, da sam pripravan učiteljima članovima „Učiteljskoga doma“ u Lipiku davati ljekove na temelju liječničkih prepisa sa 15 posto popusta izuzev specialitete i bandaže.

U Lipiku, 30. srpnja 1909.

Valler Žiga.

O č i t o v a n j e.

Kojim očitujemo, da ćemo učitelje odnosno članove „Učiteljskoga doma“ u Lipiku liječiti sa 20% popusta od obične pristojbe.

Dr. Breitwieser, Dr. J. Nenadović, Dr. Hermann, Dr. Szemerey, Dr. Marschalko Tamàs.

* Kupališno ravnateljstvo daje učiteljstvu 50% popusta na kupki i pristojbi u koju svrhu imade odbor opširno očitovanje u ruci.

Podpredsjednik :

Mile Jurković.

Tiskovna pomota. V zadnji Popotnikovi številkli se na str. 159, 18 vrsta naj čita : „ki mi je slučajno pri roki“ namesto : ki mi ni slučajno pri roki.

Šestdesetletnica predsednika „Sloven.
Šolske Matice“, g. Henrika Schreinerja.

1850

1910

(Poroča dr. Fr. Ilešič.)

Predsednik „Slovenske Šolske Matice“, g. ravnatelj **H. Schreiner**, praznuje ta mesec svojo šestdesetletnico. Ob tej priliki so mu društva „Slovenska Šolska Matica“, „Hrvatski Pedagog. Književni Zbor“, ki mu je g. ravnatelj Schreiner častni član, in pa „Društvo slovenskih profesorjev“ čestitala s sledečo čestitko:

Preblagorodnemu gospodu

Henriku Schreinerju, predsedniku „Slov. Šolske Matice“ itd.

v Mariboru.

Veleccenjeni gospod predsednik!

Globoko se je zastrla Asan-Aginica, da bi je ne videli otroci, ko je morala iti mimo njihovega doma; a ljubezen prodira zastore, premaguje ovire — in otroci so jo spoznali.

Ni se govorilo doslej o Vaši letošnji šestdesetletnici; podpisana društva pa so, prijateljski Vam vdana, začela misliti na njo.

Ob svoji šestdesetletnici gledate lahko nazaj na dolgo vrsto delavnih let.

Priroda in šola sta bili Vaše polje. Fizika in čitanka kažeta Vaše delo. A najtesneje je z Vašo osebo zvezana Šolska Matica, ki ste ji ustanovitelj, hranitelj in voditelj. Vse njene zasluge so Vaše zasluge.

Odnihal Vas je lozoslavni Ljutomer; kot ravnatelja Vas je pred 20 leti pozdravil Maribor. A Vaš pogled je šel dalje ter se zavzel za napredek vsega slovenskega naroda.

Vedno združeni, Vam čestitamo ob šestdesetletnici Slovenci in Hrvati ter želimo, da bi Vam bilo usojeno še dolgo število plodovitih let.

V Ljubljani, dne 1. julija 1910.

Za „Šolsko Matico“:

Dr. Janko Bezjak, m. p.
podpredsednik.

Za Hrv. Ped. knj. zbor:

Ivan Martinović, m. p.
predsjednik.

Za „Društvo slov. profesorjev“:

Dr. Fr. Ilešič, m. p.
tajnik.

Tej lepi čestitki slavnih treh društev se pridružuje vse slovensko učiteljstvo, prešinjeno ljubezni do svojega vzgojitelja, duševnega dramitelja, posebe pa še „Popotnik“, ki mu je slavljeneec dolgoletni marljiv sotrudnik in duševni podpornik. Na mnogaja leta!

